

Вітольд Павлович Фокін
1-й Прем'єр-міністр України
канд. техн. наук, проф.,
м. Київ

**УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДУ –
СТАБІЛЬНИЙ ПЛАНОВІРНОСТІЙКИЙ ЛЮДСЬКИЙ РОЗВИТОК¹**
(історико-аналітичні нариси: переосмислення минулого)

**Частина 4. Інституалізація економічного суверенітету незалежної України:
витоки сьогодення**

*Працювати для науки і для загальних ідей –
це і є особисте щастя.*
А. П. Чехов

Вступ. Формування світогляду українського суспільства в контексті розкриття методологічних положень доктрини "3-х С" (Соціальне прогнозування, Соціальне планування і Соціальне управління) відбувається шляхом усвідомлення нових знань в сфері економічної соціології, яка *"вивчає функціонування економіки у взаємозв'язку з соціальним оточенням."*

Об'єктом економічної соціології є взаємодія економічної і соціальної сфер життєдіяльності суспільства і, відповідно, соціальних і економічних процесів, а предметом – соціальні механізми регуляції економічних відносин, закони і категорії, які формуються за принципом взаємодоповнення" [1, с. 362].

Важливим завданням економічної соціології вчені-енциклопедисти визнають відтворення цілісної картини функціонування економіки в рамках соціального прогресу. Саме тому розгляду процедур формування інституалізації економічного суверенітету незалежної України, на наш погляд, повинні передувати стислі оцінки і комплексний аналіз процесів та тенденцій становлення планово-економічної самостійності підприємств і об'єднань (як базових, первинних суб'єктів господарювання), галузей, кластерів і секторів народного господарства республіки на основі впровадження досягнень науково-технічного і соціального прогресу.

Отримані результати доцільно буде використати при розробці науково-методичного та організаційно-

інформаційного забезпечення повоєнного відродження виробничого потенціалу суверенної і незалежної України.

Предметом історико-аналітичних нарисів є конструктивні ідеї планово-ринкового державного регулювання господарської та життєвої діяльності суб'єктів і населення в національному господарстві, а **об'єктом нарисів** визначені процеси і процедури формування управлінських рішень стосовно розвитку окремих складових та всього національного цілого.

Робочою гіпотезою історико-аналітичних нарисів стало визначення умов виникнення і формування можливих альтернативних рішень тим, які були прийняті у 1991–2021 роках.

Виходячи з предмету, об'єкту і робочої гіпотези нарисів, **метою статті** є розгляд ціннісних аспектів становлення національного науково-освітнянського інтелектуального потенціалу державотворців для впровадження теоретичних і прикладних ідей планово-ринкового впливу на суб'єкти господарювання та життєдіяльності, які на основі генерації власних нових і використання інтернаціональних наукових знань забезпечать стабільний і стійкий соціально-економічний розвиток (у т. ч. людський) в Україні.

Випереджаюча підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації національних кадрів у сфері освіти і науки стосовно планово-ринкового державного регулювання соціально-економічного (в т.ч. люд-

¹ Початок нарисів: Черняк В. К. Українському народу – стабільний плановірностістийкий розвиток (оцінка стану науково-адміністративного забезпечення). Частина 1. Загальна ситуація зі стратегічним плануванням людського розвитку в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 1(59). С. 199-217.

Продовження нарисів: Фокін В. П. Українському народу – стабільний плановірностістийкий людський розвиток (історико-аналітичні нариси, спогади та роздуми). Частина 2. Планетарна місія ідей фізичної економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 157-167; Фокін В. П. Українському народу – стабільний плановірностістийкий людський розвиток (історико-аналітичні нариси, спогади та роздуми). Частина 3. Ретроспектива становлення планово-економічної самостійності на різних рівнях управління: ідеї, люди, судьби. *Вісник економічної науки України*, 2022. № 2 (43). С. 170-187.

Присвячується 77-й річниці з Дня народження і 55-й річниці науково-освітнянської діяльності академіка АЕН України, д.е.н., професора Столярова Василя Федосійовича, заслуженого діяча науки і техніки України, соратника.

Друкується в авторській редакції.

ського) розвитку держави і регіонів як цілісності у порівнянні з зовнішнім впливом Міжнародного геополітичного бізнесу, діючого на основі шантажу і наживи, брехні і зажерливості буде сприяти реформуванню адміністративно-кримінальної відповідальності українського чиновництва за корупційні дії та укріпленню духовної соборності, економічного суверенітету і державної незалежності нашої республіки.

Самое обидное, что в информационной войне всегда проигрывает тот, кто говорит правду, он ограничен правдой, лжец может нести всё, что угодно.

Роберт Шекли

Від виробничого саморозвитку підприємств і об'єднань до планово економічної самостійності республіки у складі Союзу РСР. Поштовхом суттєвого підвищення планово-економічної самостійності підприємств і об'єднань народного господарства Української РСР в єдиному народногосподарському комплексі Союзу РСР були перші роки господарської реформи 1966-1970 років ("Косигінська" реформа VIII-ї п'ятирічки).

Управління народногосподарським комплексом країни було переведено з переважно територіального на галузевий принцип планово-економічного керівництва в адміністративно-командній системі управління. Був взятий напрям на переваги економічних важелів господарювання підприємств і об'єднань у порівнянні з адміністративно-командними методами управління їх господарською діяльністю.

Система раднаргоспів (рад народного господарства) адміністративних областей, які діяли в межах Украннаргоспу з 1957 року, була реорганізована в систему галузевих міністерств і відомств. В 1966-1967 роках в Українській РСР в сфері управління промисловим виробництвом були створені 9 союзно-республіканських (чорної металургії, вугільної, хімічної, лісової і деревообробної промисловості, промисловості будівельних матеріалів, легкої, харчової, м'ясної і молочної, нафтопереробної і нафтохімічної) і 6 республіканських міністерств (місцевої промисловості, побутового обслуговування населення, автотранспорту, будівництва автомобільних шляхів, житлово-комунального господарства і соціального забезпечення).

Якщо наприкінці 1966 року в Україні на новій системі планування і економічного стимулювання працювало 142 підприємства, то в 1967 році на економічні методи господарювання були переведені усі галузі і підгалузі промисловості, в тому числі 11 підгалузей легкої, 16 – харчової, 11 – машинобудування. Наприкінці 1967 року 15,5% підприємств Української РСР, працюючи на новій системі планування і економічного стимулювання, зосередили 32% всього промислово-виробничого потенціалу та отримали 46% прибутку.

Підставами переходу від переважно територіального до галузевого принципу управління народним господарством Української РСР в єдиному народногосподарському комплексі Союзу РСР стали наступні рішення загальнодержавних органів влади:

1. Постанова Уряду від 29 вересня 1965 року "Об улучшении управления промышленностью, совершенствовании планирования и усиления экономического стимулирования промышленного производства".

2. Закон СРСР від 2 жовтня 1965 року "Об изменении системы органов государственного управления".

3. Постанова Уряду від 4 жовтня 1965 року "Положение о социалистическом государственном производственном предприятии".

Підприємства і об'єднання, як базові, первинні суб'єкти господарювання, переводились на нові умови планування і економічного стимулювання наступним чином: скорочувалось число директивно встановлюваних планових показників; вводився новий вартісний оціночний показник їх діяльності – обсяг реалізації продукції (а з часом – показник обсягів поставок за договорами); створювались фонди економічного стимулювання: матеріального заохочення, розвитку виробництва та соціально-культурних заходів і житлового будівництва.

Перехід від переважно територіального до галузевого принципу управління народним господарством був обумовлений необхідністю прискорення науково-технічного прогресу і розгортання впровадження його досягнень в практику господарювання підприємств і об'єднань. Були розширені права і підвищена відповідальність базових, первинних суб'єктів господарювання в техніко-технологічному переозброєнні діючого виробничого потенціалу галузей промисловості і народного господарства.

До переходу на нові умови господарювання, заходи по впровадженню нової техніки, модернізації обладнання і розширення виробництва підприємства були спроможні здійснювати за рахунок частки коштів свого фонду розвитку (до 20%), джерелом якого був прибуток або економія від зменшення собівартості продукції. Модернізацію основних фондів при реконструкції підприємства здійснювали за рахунок асигнувань на капітальні вкладення або за рахунок позик державного банку.

В умовах господарської реформи підприємства отримали можливість використовувати амортизаційні відрахування на капітальний ремонт як за прямим призначенням, так і для модернізації основних виробничих фондів, придбання вузлів і деталей взамін зношених, нового обладнання взамін застарілого, ремонт якого був економічно недоцільним.

Заміна обладнання і технічне вдосконалення виробництва на підприємствах стало здійснюватись за рахунок коштів фонду розвитку виробництва, на створення якого передбачалось направляти від 25 до 45% амортизаційних відрахувань на повне відновлення основних виробничих фондів, частину прибутку і виручку від реалізації вибулого та зайвого обладнання. Підприємства повинні були покращувати вікову структуру основних виробничих фондів за рахунок збільшення долі їх активної частини і прискорення обновлення.

Управлінські рішення щодо реконструкції і нового будівництва підприємств і об'єднань за рахунок централізованих капітальних вкладень були компетенцією міністерств як вищих органів галузевого управління.

Підсумовуючи результати першого етапу господарської реформи 1966-1969 рр., були визначені завдання: з одного боку, більш прискореної концентрації виробництва шляхом укрупнення і спеціалізації дрібних підприємств, створення виробничих об'єднань і комбінатів, що стали розглядатись в перспективі як основні госпрозрахункові ланки суспільного вироб-

ництва; з іншого боку, планове забезпечення фонду розвитку виробництва необхідним обсягом матеріальних ресурсів, підрядних і проєктних робіт, лімітів по праці.

На початку другого етапу господарської реформи Урядом Союзу РСР були затверджені "Общее положение о Всесоюзном и республиканском промышленном объединении" (2 травня 1973 р.); "Положение о производственном объединении (комбинате)" (27 березня 1974 р.); "Положение о научно-производственном объединении" (30 грудня 1975 р.). На їх основі скасовувалися головні виробничі і галузеві управління (главки) міністерств і відомств. Розроблялись і впроваджувались Генеральні схеми управління галузями промисловості шляхом створення виробничих об'єднань і комбінатів в якості нижніх ланок галузевого управління, а загальносоюзних і республіканських промислових об'єднань – в якості верхньої і середньої ланки галузевого управління. Генеральні схеми управління галузями промисловості націлювали базові первинні ланки господарювання на підвищення ефективності виробництва, більш повне задоволення потреб народного господарства і населення в усіх видах випускаємої продукції.

ХІІ п'ятирічку (1986-1990 роки) в нових умовах господарювання (на основі самоорганізації, самофінансування і самоуправління) розпочали в Українській РСР усі підприємства і об'єднання Мінлеглавпрому, Мінмісцецпрому, харчових галузей Держагропрому, Мінзв'язку та Мінпобуту, а також базові, первинні ланки господарювання союзних міністерств і відомств, розташованих на території республіки.

Методичні положення щодо створення коштів фонду виробничого саморозвитку були узагальнені наступним чином:

- кошти фонду виробничого саморозвитку підприємств і об'єднань почали передбачатись у складі державних капітальних вкладень з виділенням їх як нецентралізованої частини;

- новими умовами господарювання передбачалось госпрозрахункове фінансування заходів по технічному переозброєнню виробництва;

- підвищення технічного рівня виробництва на підприємствах і в об'єднаннях передбачалось здійснювати тільки за рахунок коштів фондів виробничого саморозвитку, освоєваних, як правило, господарським способом. При цьому міністерства і відомства були зобов'язані у першочерговому порядку забезпечувати цей фонд необхідними матеріальними ресурсами, обладнанням і обсягами підрядних робіт;

- додаткові витрати на технічне переозброєння виробництва, в основному для установки і монтажу нового обладнання, дозволено було здійснювати за рахунок частини амортизаційних відрахувань на капітальний ремонт. Крім того, фінансування ініціативних проєктно-конструкторських робіт по створенню нової техніки і компенсації підвищених витрат в період її освоєння можливо було здійснювати за рахунок частини коштів єдиного фонду розвитку науки і техніки;

- кошти фонду розвитку виробництва підприємств і об'єднань було дозволено використовувати для фінансування проєктно-вишукувальних робіт з технічного переозброєння виробництва понад ліміту проєктних робіт по державним централізованим капітальним вкладенням;

- були розширені можливості підприємств і об'єднань в отриманні кредитів на технічне переозброєння і реконструкцію виробництва.

В Україні з січня 1987 року згідно Постанови Уряду Союзу РСР від 12 липня 1985 року "О широком распространении новых методов хозяйствования и усилении их воздействия на ускорение научно-технического прогресса" усі галузі промисловості були переведені на нові умови господарювання на основі самоорганізації, самофінансування і самоуправління. В залежності від рівня використання основних виробничих фондів і результатів господарської діяльності створювались фонди виробничого саморозвитку підприємств і об'єднань. Власні кошти розвитку і кредити банку призначались тільки для корінного оновлення виробничого апарату промисловості і народного господарства, значні обсяги якого сприяли зростанню частки амортизаційного фонду в ресурсній частині капітальних вкладень у порівнянні з відрахуваннями від прибутку.

На повному госпрозрахунковому механізмі господарювання (самоорганізації, самофінансування і самоуправління) діяло біля 500 об'єднань і підприємств, на долю яких припадало біля п'ятої частини обсягів продукції, що випускається в республіці. Такий режим господарювання був впроваджений в усіх машинобудівних міністерствах союзного підпорядкування, а також в таких республіканських міністерствах і відомствах як Мінзв'язок, Мінмісцецпром, Мінбуд, Мін-автотранс, Головнірчфлот, Мінторг і Укоопспілка.

Узагальнений досвід проведення господарської реформи 1966-1987 років на Україні був використаний при підготовці основних положень Закону СРСР "О государственном предприятии (объединении)", який був введений в дію з січня 1988 року.

Таким чином, в ході проведення господарської реформи 1966-1970 рр., 1971-1975 рр., 1976-1980 рр., 1981-1985 рр., 1986-1990 рр. по переводу підприємств і організацій на нову систему планування і економічного стимулювання, на нову систему господарювання і організації управління впроваджувалась цілісна, ефективна, стійка і гнучка система управління науково-технічним розвитком підприємств і об'єднань як базових, первинних суб'єктів господарювання.

Прикладом гнучкості цієї системи є методологічні положення широкомасштабного економічного експерименту, які були наведені в монографії 1988 року заввідділом комплексних проблем промисловості ЕНДІ Держплану УРСР д.е.н., професора Столярова Василя Федосійовича "Интенсификация и система управления промышленным производством (организационно-экономический аспект)" [2, с. 83-84].

В ході проведення чергового етапу господарської реформи Держбанк СРСР дозволив харчовій промисловості Української РСР видавати підприємствам довгострокові кредити як під недостатній рівень коштів фонду розвитку виробництва, так і на проведення високоефективних заходів з технічного переозброєння виробництва, якщо затрати на передбачені цілі переважають можливості накопичення власних фінансових ресурсів розвитку.

Виробничим об'єднанням і підприємствам видавались кредити на початку року по заявкам від міністерства до затвердження відповідного ліміту, але за наявності в обов'язковому порядку узгодженої з місцевими конторами банку технічної документації. Крім

того, були збільшені межі кредитних сум, що видаються для обласних і республіканської контор загальнодержавного банку.

Рівень раціональності використання підприємствами і об'єднаннями власних коштів виробничого саморозвитку контролювався по економічній ефективності заходів з технічного переозброєння, включаючи оцінки ефективності витрат на приріст виробничих потужностей. Поряд з оцінками кінцевих результатів роботи підприємств і об'єднань за обсягами реалізованої продукції (виходячи з зобов'язань по поставкам згідно заключених договорів) підвищення технічного рівня виробництва і якості продукції, а також покращення використання основних виробничих фондів були включені в систему планово-оціночних показників господарської діяльності підприємств і об'єднань як первинних суб'єктів господарювання.

Одним з головних результатів господарської реформи доцільно вважати підвищення рівня реального усупільнення засобів виробництва як суб'єктів господарювання і об'єктів управління з урахуванням і використанням об'єктивного економічного закону планомірного пропорційного розвитку.

Першочерговому повоєнному відродженню України повинні підлягати базові, первинні суб'єкти господарювання, які будуть виробляти продукцію і надавати послуги на внутрішньому ринку. Оновлення виробничого потенціалу підприємств і об'єднань доцільно буде здійснювати на основі загальнодержавних стратегічних цільових науково-технічних програм і стратегічних планів комплексного соціально-економічного розвитку (в т.ч. людському) регіонів і всієї республіки. Доречним стане переосмислення й використання досвіду Міжвідомчої комісії Держплану УРСР щодо проведення господарської реформи 1966-1990 років стосовно формування напрямів і завдань амортизаційної політики в структурі фінансових ресурсів загальнодержавних і регіональних інвестицій.

Аналітичного моніторингу і аудиту ефективності потребує минала практика планово-економічного управління на народногосподарському рівні стосовно поділу і використання амортизаційних відрахувань на капітальний ремонт і на повне відновлення основних виробничих фондів. Необхідно суттєво підвищити роль амортизаційного фонду в науково-технічному та інноваційному розвитку підприємств і об'єднань. При цьому державі повинна належати провідна роль в партнерстві з залучення приватних інвестицій і зарубіжних кредитів.

Враховуючи конструктивні ідеї В. Ф. Столярова в сфері охорони природи та екологізації управління виробництвом, які були викладені в підрозділах його монографії 1988 року "Розвиток управління раціональним природопользованием" та "Становление многоцелевого использования природных ресурсов в угольном производстве" він був призначений головою Робочої групи науковців і фахівців Уряду України з розробки Державної програми "Карпатський регіон". В 1990 році В. Ф. Столяров разом з представником Міністерства природних ресурсів і охорони навколишнього середовища був запрошений доповідачем на Міжнародний екологічний форум у м. Париж.

В ході господарської реформи і переходу від переважно територіального принципу управління до галузевого в 1966-1990 роках, керівництво планово-економічною діяльністю народного господарства України в єдиному народногосподарському комплексі Союзу

РСР завжди наполегливо відстоювало економічні інтереси республіки у складі Союзу РСР. Наприклад, Голова Держплану УРСР Петро Акимович Розенко при планових проектуваннях на основі оцінок контрольних цифр на чергову п'ятирічку від Держплану СРСР (по капітальним вкладенням на всю територію України на 1971-1975 рр., 1976-1980 рр., 1981-1985 рр.) наполягав і досягав їх збільшення пропорційно завданням планового зростання виробництва національного доходу республіки в єдиному народногосподарському комплексі країни.

Завдяки обґрунтованим пропозиціям Держплану УРСР в IX, X, XI і XII п'ятирічках збільшувалась частка національного доходу, що повертався в Україну із загального його обсягу, виробленого в республіці. Прогнозні планові розрахунки Держплану УРСР базувались на рекомендаціях і пропозиціях ЕНДІ, які були попередньо опрацьовані в НДЕІ Держплану СРСР.

В 1985-1986 роках Фахівці сектору планування і прогнозування соціального розвитку регіонів ЕНДІ (зав сектором, к.т.н. Образцов Олег Іванович) розробили соціальні паспорти адміністративних областей, а Держплан УРСР у 1987-1988 роках (Перший заступник Голови Держплану Махія Михайло Михайлович) впровадив їх в практику народногосподарського планування соціального розвитку України.

Соціальні паспорти регіонів включали: зведені показники соціального розвитку населення області, міських і сільських поселень та вартісну оцінку матеріально-технічної бази об'єктів соціальної інфраструктури, її пропорційність і комплексність; аналітичні і прогнозні розрахунки та нормативи забезпеченості населення об'єктами матеріально-технічної бази соціальної інфраструктури в галузевій структурі невиробничої сфери: торгівля і громадське харчування; побутове обслуговування населення; житлово-комунальне господарство; транспорт і зв'язок; культура; відпочинок, фізична культура і спорт.

Голова Ради Міністрів УРСР Віталій Андрійович Масол домогся виділення коштів на соціальний розвиток України на 1986-1990 роки безпосередньо Уряду республіки, а не союзним міністерствам, підприємства і об'єднання яких діяли на її території. В. А. Масол був ініціатором і організатором розробки "Комплексної програми розвитку виробництва товарів народного споживання і сфери послуг на 1986-2000 роки".

Будучи депутатом Верховної Ради СРСР XI скликання (1988-1989 роках) та народним депутатом СРСР у 1989-1991 роках, Голова Уряду України В. П. Фокін на одному із засідань Союзного Парламенту у своєму виступі довів об'єктивну необхідність передачі повноважень планово-економічного управління народним господарством республіки безпосередньо Раді міністрів Української РСР. Він виступив ініціатором надання республікам Союзу РСР економічної самостійності, основними складовими якої повинні були стати власні фінансово-бюджетна, кредитна і грошова підсистеми єдиного планово-економічного управління народним господарством союзної республіки.

Особливо копіним було узгодження Урядом УРСР з Держпланом СРСР, Держпостачем СРСР і Урядом СРСР збалансованості потоків матеріально-технічних ресурсів з передбаченими фінансовими ресурсами республіки, досягнення збалансованості товарної і грошової маси для захисту внутрішнього ринку республік від інфляційних грошей (згідно ідей фізич-

ної економіки – планового забезпечення єдності натурального і вартісного виміру та прогнозних оцінок економічних процесів відтворення).

В. П. Фокін вважає, що практику доведення Центром остаточно узгоджених показників чергового п'ятиріччя наприкінці його першого року об'єктивно доцільним було скасувати. Створення автоматизованих систем планових і фінансових розрахунків в республіках (АСПФР) в Загальнодержавній автоматизованій системі управління (ЗАСУ) єдиним народногосподарським комплексом країни необхідно було б завершувати на положеннях економічної суверенності союзних республік як основи їх державності при Конфедеративному устрої поновленого Союзу РСР¹.

В 1989 році автором нарисів, як заступником Голови Ради Міністрів УРСР і Головою Держплану УРСР, була створена Робоча група з розробки проекту закону "Про економічну самостійність Української РСР". Заступником керівника Робочої групи був визначений нещодавно призначений заступник Голови Держплану УРСР д.е.н, професор О. С. Ємельянов (народний депутат України I-го скликання). До складу Робочої групи були включені провідні фахівці і керівництво ЕНДІ Держплану УРСР, яким він керував 16 років (1971-1987 роки).

Колектив Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ з 1976 року накопичував наукові нароби щодо переходу від госпрозрахункової самостійності підприємств і об'єднань провідних галузей промисловості до економічної самостійності народного господарства республіки в цілому. На той час, гасла "Економічна самостійність" і "Самоуправління" опанували свідомість не тільки фахівців ЕНДІ, а й практично усіх урядовців (від госпрозрахунку підприємств і об'єднань до госпрозрахунку республіки).

В 1989-1990 роках в Центрах Союзу РСР і союзних республік розгорнулись інтенсивні дослідження щодо створення механізмів реформування планової економіки в ринкову. Була розроблена Програма "500 днів" побудови ринкової економіки в СРСР, але без достатнього наукового підґрунтя. Ідеологія "розвинутого соціалізму", а не "змішаної планово-ринкової економіки" домінувала в наукових дослідженнях фундаментальної економічної науки як на рівні держави, так і в республіці. Прикладні наукові нароби здійснювались тільки в контексті методологічного й інформаційно-методичного забезпечення планово-економічної самостійності як окремих суб'єктів господарювання, так і всього народного господарства республіки і держави.

Очолюючи Робочу групу з розробки проекту закону УРСР "Про економічну самостійність Української РСР", Голова Уряду В. П. Фокін орієнтував розробників на обґрунтування інституціональних положень економічного суверенітету республіки у складі поновленого Союзу РСР як основи її майбутньої державної незалежності.

Одночасно Робоча група приступила і до розробки положень Концепції ринку України і Програми переходу народного господарства до ринкової економіки. На жаль, склад Робочої групи для розробки проекту Закону і базового варіанту Концепції і Програми постійно змінювався О. С. Ємельяновим. Було відсутнє єдине розуміння розробниками документів

сутності і змісту вихідних термінів та стандартизованого глосарію. Насамперед таких, як "роздержавлення економіки" і "приватизація власності", "різноманітність і рівноправність форм власності, їх державний захист", "повна господарська самостійність і вільне підприємництво". Саме ці обставини спонукали в майбутньому створення постійного складу фахівців і експертів Державної економічної Ради (Держекономради) Кабінету Міністрів України під головуванням прем'єр-міністра України В. П. Фокіна.

Відсутність стандартизації понять і категорій ринкової економіки та їх усвідомлення і освоєння на практиці призвело до необхідності в кожному наступному Законі УРСР щодо впровадження ринкових відносин в народному господарстві республіки передбачати наявність вступу з однозначним визначенням і роз'ясненням його вихідних термінів. Ще 200 років тому Лев Миколайович Толстой акцентував увагу на тому, що "Сила правительства держитися на невежество народа и оно знает это, и потому всегда будет бороться против просвещения. Пора нам понять это".

Типовим прикладом безвідповідальної поведінки сучасних Урядів стосовно поверхневої економічної освіти народних мас є зміни і доповнення до Закону Української РСР від 1990 року "Про економічну самостійність Української РСР", які містяться в Законі України від 2 жовтня 2018 року № 2581, де не включені розшифровки термінів "децентралізація власності" і "роздержавлення економіки".

У повоєнний період в Україні об'єктивно проявиться потреба економічного навчання ("всеобучу") населення основам планово-ринкової економіки з урахуванням вітчизняного 60-річного досвіду планової економіки та досвіду використання ринкових методів господарювання з 1994 року.

В умовах дії транснаціональних корпорацій Міжнародного геополітичного бізнесу необхідні підготовка, перепідготовки і підвищення кваліфікації вітчизняних управлінських і економічних кадрів в сфері корпоративного управління на різних рівнях господарювання суверенної і незалежної держави.

*Не вбивай Україну своєю байдужістю до всенародних інтересів.
Микола Міхновський*

Реорганізація наукового забезпечення економічної суверенності. Працюючи заступником директора з наукової роботи ЕНДІ Держплану УРСР з вересня 1989 року по листопад 1990 року, Столярів Василь Федосійович ініціював встановлення шефських зв'язків і ділових стосунків з колгоспом «Перемога» села Турівка Згурівського району Київської області. Тобто, став в нагоді досвід директора ЕНДІ щодо вирішення питань соціального розвитку колективів очолюваної ним Кушової машинообрахункової станції тресту «Свердловвугілля» в м. Свердловськ та Обчислювального центру комбінату «Свердловантрацит» в м. Червонопартизанськ на Луганщині Українського Донбасу.

Голова колгоспу Ільченко Анатолій Леонітович отримав підтримку фахівців ЕНДІ в обґрунтуванні Проекту газифікації Згурівського району, його планового і матеріально-технічного забезпечення Держпланом УРСР (Павленко Іван Якович, начальник відділу

¹ Після ДКНС (рос.: ГКЧП), 24 серпня 1991 року Президент СРСР М. С. Горбачов пропонував В. П. Фокіну посаду Голови Ради Міністрів СРСР, а Голова Уряду

РФ В. С. Чорномірдин – посаду свого Першого заступника.

галузей ПЕК) і Держпостачем УРСР (Розсильний Леонід Іванович, заступник Голови). Колектив Інституту допомагав колгоспникам прополювальними сільгоспроботами, отримуючи за власні кошти овочі і фрукти, борошно, гречку і цукор, соняшникову олію, які після аварії на Чорнобильській АЕС вирощувались на чистих, не забруднених радіонуклідами землях Київщини.

А. Л. Льченко разом з керівництвом Згурівського району забезпечив тижневу співпрацю з китайською профільною делегацією до Уряду України чисельністю в 20 осіб. Вони ознайомились з фермерськими господарствами району, потенціалом садівництва, вирощування риби і птиці, сільського туризму – мальовничими краєвидами дендропарку в Згурівці, історією її виникнення і розвитку.

Фермер району Крук Володимир Гнатович забезпечив невдовзі аналогічну співпрацю з 10-ма польськими підприємцями. На чолі з В. Г. Круком, А. Л. Льченком і В. Ф. Столяровим була організована юнацька футбольна команда "КІС-Агро" ("Крук-Льченко-Столяров-Агро").

Згурівка була заснована наприкінці XVII та на початку XVIII століття: в 1690 році вона згадується Петром I у жалуваній грамоті Басанському сотнику Янковському. За переказом село виросло з хутора, оселеного шляхтичем Згурою та залежними від нього селянами на захопленій общинній землі козаків Басанської сотні Переяславського полку.

В середині XVIII століття Згурівка стала власністю гетьмана України Кирила Розумовського, а у 1824 році село (як спадщина на дружиною) перейшло у володіння графа А. В. Кочубея.

Саме в с. Турівка на Київщині (Турівський район Прилуцької округи) у 1873 році народився Микола Іванович Міхновський, який навесні 1900 року видав в м. Львів публіцистичну брошуру «Самостійна Україна». Вона була підготовлена як програма першої на Наддніпрянщині української партії – Революційної української партії (РУП). Микола Міхновський тільки в січні 1900 року увійшов до РУП, як один із її засновників, а вже 19 січня у Полтаві та 26 січня в Харкові він оголосив реферат «Самостійної України». Публічно висувалось гасло: *«Одна, єдина, неподільна, від Карпат до Кавказу, самостійна, вільна, демократична Україна – республіка робочих людей»* [3].

В публіцистичній брошурі «Самостійна Україна» Міхновський вважав, що українці вже мали власну державність в історичні періоди князівства Київської Русі, галицько-руського князівства, литовсько-руського князівства, гетьманатів Хмельницького і Мазепи.

Маючи блискучу юридичну освіту і адвокатську практику, Микола Міхновський здійснив правові оцінки Переяславського договору між Україною і Росією 1654 року з наступним головним висновком: в результаті українсько-руських домовленостей повинна була б створена Конфедерація Козацької держави і Російської імперії.

Сучасна українська історіографія називає Міхновського "Апостолом української державності", який ще у 1917 році, будучи Провідником Військового клубу ім. гетьмана Павла Полуботка в Києві, приділяв велику увагу створенню власного українського війська. Тому, розглядаючи його як одного з ідеологів українського державотворення та потенціальним головою Уряду гетьмана Скоропадського, фахівці Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ вважали за

доцільне вивчення, усвідомлення і переосмислення його ідей державної незалежності України.

З'ясувалося, що Михайло Грушевський, Володимир Вінніченко і Симон Петлюра послідовно "вижили" Миколу Міхновського зі складу тодішніх вождів українства. Як "любі друзі" Павла Скоропадського, вони відмовили гетьмана призначити Міхновського Головою Уряду. Безперечно талановита людина виявилася непотрібною для державотворення самостійної України.

Натомість, якщо Микола Міхновський вважав, що *«особистіть і економічну свободу, духовний розвиток людини та досягнення найліпшого матеріального гаразду можливе лише в одноплемінній національній державі»*, то через 100 років соціально-економічного розвитку України Василь Столяров зі своїми соратниками з Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ Держплану УРСР *надавали перевагу гармонійним зв'язкам і пропорціям в економічних відносинах складових (насамперед, громадян як живих Суверенів) єдиної і цілісної багатонаціональної соціально-орієнтованої держави.*

З часом соціологічна енциклопедія (серії «Енциклопедія ерудита») визначить, що *«Соціальну систему вважають гармонійною, коли кожен з її елементів як свою передумову передбачає наявність інших, а їх взаємодія породжує соціальну синергію. Якісні зміни такої системи характеризуються наступністю та переважанням еволюційних форм переходу над революційними»* [1, с. 77].

Визнання і підтримка фахівців Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ Держплану УРСР і сподвижників Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолинського щодо ідей гармонізації зв'язків, пропорцій і узгодженої взаємодії органічних складових в єдиній цілісній соціально-економічній системі проглядається і в Національній доповіді НАН України 2015 року *«Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі»*.

У доповіді визначено, що *«Принцип «одна нація, одна мова, одна церква» не тільки належить минулому і позаминулому століттю, а й іншій епосі – індустріальній. Навіть у Західній Україні, за оцінками соціологів, він не набирає прихильників й у половини опитаних. Але це не заважало його використанню як в тривалому розмежуванні України, так і в майже миттєвому сепаратистському спалаху.*

Донбас – це специфічна соціокультурна спільність, що виникла як синтез сукупності процесів (економічних, політичних і культурних), ні один з яких не може трактуватись як абсолютна детермінанта. В її основі лежить синтез двох головних (російської і української) і цілого ряду інших культур, який має не призводити до кризи будь-якої з її складових, а навпаки, як найбільше відкривати її внутрішній потенціал.» [4, с. 77].

Визначення державної суверенності і незалежності базових органічних складових поновлюваного Союзу РСР шляхом структурної гармонізації його державного устрою на ідеях Конфедерації розглядалось як один із варіантів при підготовці 6–8 грудня 1991 року Біловезької Угоди про створення поновленого Союзу Братерсько-Сестринських Слов'янських Народів Білорусі, Росії і України (ці республіки до того часу вже прийняли власні Декларації про державний суверенітет) як єдиного цілісного соціокультурного етносу [5].

Тобто, створення не Співдружності Незалежних Держав (СНД) на основі економічної інтеграції ко-

лишніх радянських республік, а Союзу єдиної багатонаціональної соціально-орієнтованої цілісності мирних радянських людей зі збереженням їх соціального статусу укладу життя за результатами загальнодержавного референдуму про збереження Союзу РСР від 17 березня 1990 року (за збереження Союзу РСР проголосували 77,85% учасників референдуму) [6].

Згідно предмету і об'єкту економічної соціології, гармонізація державного устрою поновлюємого СРСР повинна була б розглядатись та здійснюватись шляхом наведення структурного порядку в державі, як структурна настройка єдиної цілісної багатонаціональної соціально-економічної системи, що *«характеризує якість соціальних зв'язків і соціальної системи в цілому та передбачає єдність у різноманітності»* [1, с. 77].

На жаль, Співдружність Незалежних Держав (СНД) виявилась неспроможною, як мінімум, зберегти досягнутий соціальний статус радянських людей в сфері освіти і охорони здоров'я, праці і відпочинку, соціального й пенсійного забезпечення та ін. Незважаючи на прийняття своїх оптимістичних Конституцій, жодна з колишніх радянських республік не створила відповідний соціально-економічний простір колишнього Союзу РСР і тому не може отримати наукового визначення "соціальної держави".

В листопаді 1990 року 45-річний В. Ф. Столяров призначається директором ЕНДІ Держплану Української РСР за рекомендацією Відділу впровадження нових методів планування і вдосконалення господарського механізму Держплану УРСР (Шаренко Петро Григорович, Ткаченко Павло Григорович) та за результатами презентації української двосекторної моделі змішаної економіки "План – Ринок" на спеціальному засіданні в м.Київ Клубу народних депутатів СРСР від України, які були об'єднані як легальна опозиція в Міжрегіональну депутатську групу останнього складу Верховної Ради СРСР. Його доповідь була ретельно обговорена і підтримана в контексті забезпечення економічного суверенітету і державної незалежності України в проєкті Договору про новий Союз СРСР (Союзний договір).

На початку 1991 року В. Ф. Столяров ініціює Програму реорганізації структури Інституту, Вченої ради і Напрямів наукових досліджень відповідно до Основних положень Концепції і Програми переходу Української РСР до ринкової економіки. Адекватно функціям і структурі інститутів економічного профілю Академії Наук України створюються 6 відділень, забезпечуючи науковий супровід відповідних заходів Держплану УРСР і Ради Міністрів УРСР, які передбачали впровадження Основних положень Концепції і Програми переводу суб'єктів народного господарства на ринкові відносини.

В канун свого 30-річчя (Інститут був утворений у 1961 році) науковий потенціал Науково-дослідного економічного інституту (НДЕІ замість ЕНДІ) Мінекономіки України склали 2 академіка АН України, 20 докторів наук і більше 100 кандидатів наук. Провідні науковці Інституту пройшли стажування за профілем своєї професійної діяльності у США, Данії, Англії, Швеції і Німеччині.

В складі Вченої ради було створено Бюро на чолі з директором Інституту, двома заступниками (вперше була введена посада "першого заступника директора з наукової роботи") і вченим секретарем та шістьма керівниками відділень. У Вчену раду були включені фахівці за напрямками наукових досліджень Інституту незалежно від займаної посади.

Маючи 18-річний науковий стаж в ЕНДІ (3 роки аспірантури стаціонару і 15 років завідуючого сектором і завідуючого відділом), Столяров накопичив досвід організації результативних адресних досліджень будучи не тільки їх науковим керівником, а й ученим секретарем і керівником Методичної секції Вченої ради з проблем народногосподарського планування і впровадження економічних методів державного регулювання. Він очолював Спеціалізовану вчену раду з захисту кандидатських і докторських дисертацій за науковими спеціальностями 08.00.05 "Економіка, планування і організація управління народним господарством і його галузями"; 08.00.08 «Ефективність капітальних вкладень та економіка науково-технічного прогресу»; 08.00.21 "Економіка, планування і організація управління промисловістю і її галузями".

В 1990 році при розробці проєкту Закону Української РСР «Про економічну самостійність Української РСР» були частково враховані окремі положення моделі змішаної економіки «План-Ринок», доопрацьованої з 1989 року фахівцями Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ Держплану УРСР. Насамперед, у визнанні різноманітності, рівноправності і державного захисту різних форм власності: державної, колективної та індивідуальної (особистості і приватної трудової власності) [стаття 4].

Перший, плановий сектор моделі змішаної економіки "План-Ринок" передбачав охоплення первинних, базових суб'єктів господарювання (підприємств і об'єднань) різних форм власності, а також використання державно-приватного партнерства в деяких з них на основі впровадження принципів соціальної єдності і соціальної відповідальності. Державний контроль і регулювання усіх відтворювальних процесів здійснювався б завдяки розробці і реалізації Прогнозів, Програм і Планів соціально-економічного розвитку адміністративних областей і районів, міст, сіл і селищ та держави в цілому.

Складовими механізму комплексного індикативного впливу на людській розвиток були визначені конкурентні замовлення органів влади різних рівнів господарювання та методи контролю їх виконання, економічні важелі і адміністративні способи регулювання. Параметри державних, регіональних і місцевих замовлень ґрунтувалися би на підставі екологічних, економічних і соціальних норм і нормативів. Вони були призначені забезпечувати впровадження єдиної державної еколого-економіко-соціальної політики на усій території суверенної, правової і незалежної України.

Другий, ринковий сектор моделі змішаної економіки "План-Ринок" передбачав охоплення приватних підприємств, об'єднань, фірм, організацій та індивідуальних підприємців, діяльність яких в умовах розгортання економічних відносин по виробництву й реалізації товарів та наданню послуг населенню не регламентувався б вказаними Прогнозами, Програмами і Планами. Тобто, передбачався сектор вільного підприємництва в народному господарстві.

Завдяки використанню такого методологічного підходу до моделювання планово-економічної самостійності суб'єктів народного господарства (підприємств, об'єднань, галузей, кластерів, секторів) забезпечувався б послідовний, еволюційний перехід від адміністративно-командної системи господарювання до державного регулювання процесами соціально-еконо-

мічного розвитку (в т.ч. людиноцентричного) в умовах ринкової економіки. А пропорційність розвитку секторів змішаної економіки моделі "План-Ринок" змінювалася би послідовно, синхронно з розвитком ринкових відносин в народному господарстві, забезпечуючи його цілісність, самоорганізацію та стійкість як органічної єдності еколого-економіко-соціального простору держави.

Таким чином, в сфері державного регулювання народним господарством згідно з методологічними положеннями моделі змішаної економіки «План-Ринок» ставало можливим забезпечення поступового переходу України до ринкової економіки з забезпеченням захисту економічних інтересів республіки у складі поновленого Союзу Незалежних Держав та підпорядкуванням суспільного виробництва потребам та інтересам людини [стаття 8].

Але, в прийнятому Законі УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» не була передбачена багатоукладність форм власності в одному суб'єкті господарювання. Роздержавлення і приватизація розглядалися як складові єдиного процесу формування нових форм власності підприємств і об'єднань як первинних, базових суб'єктів господарювання. Нові форми власності не сприймалися і не усвідомлювалися як реальна дуальність: з одного боку як органічне ціле частин власності, а з іншого боку – як діалектично розділена єдність цих частин у цілісності. Саме тому державна форма власності стала ототожнюватись з державним сектором економіки, який не розглядався як складова планового сектору моделі змішаної економіки "План-Ринок".

На основі положень Декларації про державний суверенітет України, яка була прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року та проекту Закону «Про економічну самостійність Української РСР», колектив ЕНДІ в квітні-травні 1990 року розробив базовий варіант Концепції ринку України і Програми переходу до ринкової економіки. Після доопрацювання майбутніми членами Держекономради і узгодження законодавчою і виконавчою гілками влади остаточні варіанти проекту Закону і Концепції переходу України до ринкової економіки були затверджені Верховною Радою УРСР в серпні і жовтні 1990 р.

На жаль, в Концепції Української РСР переходу до ринкової економіки не була підтримана модель еволюційного розвитку (за рекомендаціями Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ), яка ґрунтувалась на поетапному і поступовому введенні ринкових відносин, тому що припускала надто тривалий шлях: 10–15 років. В умовах гострої кризи економіки народними депутатами I-го скликання Верховної Ради Української РСР це було визнано неприйнятним.

Верховною Радою Української РСР «*найбільш реальним варіантом Концепції переходу України до ринку було визнано введення своєї грошової одиниці, що надійно забезпечувала б захист споживчого ринку (як від вивозу товарів, так і від ввезення з-за кордонів республіки грошової маси)*». Прийнята Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки була зорієнтована «*на прискорення процесів роздержавлення і приватизації власності при чіткому і однозначному визначенні обсягу, структури і меж усіх форм власності народу Української РСР*» [п. 2 преамбули Закону].

Тобто, якщо в Законі УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» були однозначно визначені поняття децентралізації власності і роздержавлення

економіки, то в Концепції переходу республіки до ринкової економіки передбачалось вже роздержавлення власності українського народу (тобто не децентралізація власності) з розробкою на підготовчому етапі Республіканської програми роздержавлення [Загальні положення, п. 3].

Згідно з Законом «Про економічну самостійність Української РСР» децентралізація державної власності передбачала формування комунальної і муніципальної власності, а роздержавлення економіки – підвищення планових повноважень і фінансової самостійності регіональних і місцевих органів влади в соціально-економічному (в т.ч. людському) розвитку територій. Наявно проглядається свідомий руйнівний вплив закордонних консультантів та вітчизняних агентів впливу на усвідомлення цілеполягання Закону і Концепції ринку України щодо роздержавлення власності українського народу, створеної в межах Союзу РСР.

Таким чином, *відповідно до Концепції переходу народного господарства України до ринкової економіки, роздержавлення власності було зорієнтовано на монополізацію приватної власності і формування на цій основі класової структури суспільства та зміни соціалістичного укладу державного життя на капіталістичний.*

В зв'язку з цим положення Декларації про державний суверенітет України про те, що «*Українська РСР визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими*» не мало реальних інституційних підстав для практичної реалізації і тому залишилась тільки на папері. Відбулось розшарування українського народу на багатих і бідних за рівнем доходів та на вищі і нижчі верстви суспільства по відношенню до гілок влади на різних рівнях господарювання.

В першій половині 1991 року керівництво і колектив НДЕІ організували і провели спільні конференції з Народним Рухом України в м. Київ і м. Львів щодо Стратегії виходу України з економічної кризи. В другій половині 1991 року фахівці Інституту приймали активну участь в розробці Основних напрямів економічної політики незалежної держави, які після ухвалення позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 року Акту проголошення незалежності України, були затверджені Головою Верховної Ради України Л. Кравчуком 25 жовтня 1991 року (1698а-12) (день 59-річчя Першого прем'єр-міністра України В. П. Фокіна) [7].

Верховною Радою УРСР були визначені наступні основні напрями економічної політики незалежної держави:

1) здебільшого погодитися з представленими Урядом концептуальними напрямами побудови незалежної економіки України;

2) Кабінету Міністрів України під час реалізації основних напрямів економічної політики України в умовах незалежності передусім забезпечити узгоджене здійснення роздержавлення та приватизації власності, лібералізації цін, фінансової та аграрної реформи, соціального захисту населення.

Напередодні, в III кварталі 1991 року за ініціативою В. Ф. Столярова державний міністр, міністр у справах економіки УРСР Мінченко Анатолій Каленикович і Міністр фінансів УРСР Коваленко Олександр Миколайович прийняли рішення щодо розповсюдження на відомчий НДЕІ умов оплати праці і надання профспілкових відпусток, які діяли в академічних науково-дослідних інститутах економічного профілю. Завдяки цьому наприкінці 1991 і на початку 1992 року

до Інституту перейшло на роботу 26 наукових співробітників з Інституту світової економіки і міжнародних відносин АН УРСР на чолі з академіком АН УРСР, єдиним кандидатом від України в академії Європейської Академії Наук, д.е.н., професором Шлепаковим Арнольдом Миколайовичем, членом Держекономради при Уряді України.

Кабінет Міністрів України підтримав ініціативу Шлепакова А.М. щодо створення в Україні Дипломатичної академії, а також поглиблення творчих зв'язків з Міжнародним Інститутом науки і культури ім. Шиллера на чолі з відомим американським економістом, республіканцем Ліндоном Ларушем.

В ІV кварталі 1991 р. А. К. Мінченко і О. М. Коваленко підтримали ініціативу директора НДЕІ В. Ф. Столярова щодо створення Науково-дослідного фінансового Інституту, підпорядкованого безпосередньо Мінфіну України на базі Відділення цінової, грошової і фінансово-кредитної політики НДЕІ. До складу цього Відділення увійшов український філіал Науково-дослідного інституту цін і ціноутворення союзного підпорядкування. Мінекономіки України і Мінфіном України було виділено для ЕНДІ 17 одиниць додаткової чисельності наукового персоналу та 1 млн купоно-карбованців фінансових витрат.

1-й Міністр економіки незалежної України А. К. Мінченко за участі директора НДЕІ В. Ф. Столярова у ІІ кварталі 1992 року персонально приймав проєкти галузевих планів на 1993 рік промислових об'єднань і республіканських міністерств. При цьому використовувались розроблені Сектором проблем ефективності управління Інституту еталонні нормативно-індексні моделі ефективної діяльності і розвитку підприємств і об'єднань як базових, первинних ланок господарювання. А. К. Мінченко організував паспортизацію базових, первинних ланок господарювання республіки для державного регулювання їх діяльності з визначенням статистичного забезпечення.

Досвід формування еталонних моделей підприємств і об'єднань на основі їх паспортизації академіком Академії інженерних наук України Мінченко Анатолієм Калениковичем був використаний ним при створенні Міжнародного фонду гуманітарних і економічних зв'язків України з Російською Федерацією (1-й віце-президент в 1993-1995 рр.), Українського Союзу промисловців і підприємців (голова УСПП, 1995-1996 рр.) та Міністерства з питань промислової політики та паливно-енергетичного комплексу України (Державний міністр, 1996-1997 рр.).

В серпні 1991 року на підставі моїх багаторічних відпускних мандрівок на плотах по ріках Півночі і Сходу СРСР, були досягнуті домовленості стосовно побудови на Алтай санаторія для реабілітації діточок і дорослих Білорусії, України і Росії що постраждали від техногенної Чорнобильської катастрофи. Мова йшла про реалізацію системного, комплексного підходу до курортної реабілітації хворих з використанням як природних факторів чистоти повітря, води, землі, рослин і лісових угідь, а й місцевих продуктів харчування: молока, м'яса, овочів і фруктів, меду і продуктів бджільництва, природного муміє і продукції рогів моралу.

Всесвітньо відомими були ліцензійні державою для фітотерапевтичного лікування трави Алтая: золотий корінь, листя і коріння бодану, марвін корінь, лівзея, полинь, м'ята та інші. Заборонялось вільне підприємництво у заготівлі алтайських трав. Вони були

під охороною не тільки органів влади, а й корінного місцевого населення, серед якого кожний третій, а в деяких місцях і кожний другий були українського походження. Серед них були старообрядці.

Згідно з Конституцією СРСР кожний громадянин країни був співвласником природних ресурсів і національного багатства. Тому побудова Міжреспубліканського медичного центру фітотерапії і народної медицини розглядалась як Славетний Гуманітарний Проєкт Братсько-Сестринських слов'янських народів Білорусії, України і Росії.

Досягнуті домовленості передбачали виділення Україні 1,0 – 1,5 га земельних лугових і лісових угідь для побудови санаторія у гирлі єднання річок Катуні і Кокса. Мною були підбрані ентузіасти цього Проєкту і об'єднані в Робочу групу для поїздки на Алтай: український геолог Нікіфоров Юрій Миколайович, який видав у 1990 році в Барнаульському Алтайському книжковому видавництві фітотерапевтичний довідник «Заветные травы Алтая», українські фахівці з фітотерапії і народної медицини Передрій Володимир Андрійович і Артеменко Віктор Андрійович.

Керівником Робочої групи був визначений директор НДЕІ Мінекономіки України В. Ф. Столяров, який підготував проєкт Угоди про створення спільного українсько-російського підприємства «Славутич – Алтай» між колективом Інституту і Гірсько-алтайським лісхозом. Останній надав провідників-лісників і коней для вибору місця розташування білорусько-українсько-російського санаторію фітотерапії.

Двотижневе перебування Робочої групи на Алтай вразило кожного з її членів щодо бережливого ставлення і охорони навколишнього природного середовища міста Усть-Кокса. Жодної металевої консервної банки, пластмасових і скляних пляшок, залишків їжі від туристів і альпіністів. Начебто сама Природа вихувала й зберігала людей від свого забруднення.

Позачерговим засіданням Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 року приймається Акт незалежності України, а незабаром за моєї участі Угода про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД) від 8 грудня 1991 року в Віскулях Білорусі. В Угоді було констатовано, що Союз РСР, як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність, припиняє своє існування.

Мою особисту участь в огляді варіантів обрання території під Міжреспубліканський фітотерапевтичний санаторій, а також можливості сплавлятися плотами на Катуні від вершини гори Білуха до міста Усть-Кокса була перервана подіями в місті Москва зі створення і дії 18–21 серпня Державного комітету з надзвичайного стану в СРСР (ДКНС).

Член Робочої групи, відомий український фітотерапевт Передрій Володимир Андрійович, узагальнюючи поради місцевих знахарів Усть-Кокса після поїздки на Алтай підготував і видав «Рецептурний довідник фітотерапевта» (Обереги, Київ, 1995 р.). В довіднику наведені схеми лікування онкозахворювань і лейкоспірозу з використанням алтайських трав.

Повернення до розгляду проєкту створення Міжреспубліканського медичного центру фітотерапії можливе тільки після покаяння керівників України і Росії перед своїми народами за невиконання Угоди 1991 року про створення СНД та Заяви Голів Урядів Білорусі, Російської Федерації і України щодо створення єдиного економічного простору миру і добра. Науковці вважають, що тільки глибокі енциклопедичні знання

сучасних державотворців зруйнують невігластво (невещество), забобони (предрасудки), користоловство (алчність) і збережуть словянські наРОДи як цивілізаційний соціокультурний етнос Русичів.

Більш ніж 3 століття (з 1654-1991 рр.) спільне історичне минуле України і Росії сформувало у свідомості населення настанову 150-річної давнини Петра Яковича Чаадаєва: "Пока из наших уст помимо нашей воли не вырвется признание во всех ошибках нашего прошлого, пока из наших недр не исторгнется крик боли и раскаяния...мы не увидим спасения".

Прикладом духовно-морального покаяння воюючих сторін в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 рр. може слугувати надпис на Пам'ятному знаку лютеранського кладовища міста Кронштадт, де покоїться прах 20 радянських моряків з МО-103 і 46 німецьких моряків-підводників з U-250, які загинули 30 липня 1944 року: «*Примиренные смертью призывают к миру...*». Пам'ятний знак було встановлено **через 52 роки**, 22 жовтня 1996 року [8].

*Не може бути ні патріотичного мистецтва,
ні патріотичної науки.*

Йоганн Вольфганг Гете

Структуризація економічної суверенності. Очолюючи в квітні-травні 1990 року Робочу групу з узагальнення вихідних матеріалів до Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки, автор нарисів, як Голова Ради Міністрів УРСР, **визначив підготовчий і перехідний етапи в реалізації цілеспрямованих дій Уряду.**

На підготовчому етапі передбачалось, насамперед, укладання Союзного договору, розробка Концепції ринку України і Програми переходу на ринкові відносини та формування механізму соціального захисту населення республіки. **На перехідному етапі** від планової до ринкової економіки, в першу чергу, було намічено забезпечення більш глибокого роздержавлення і приватизації власності, подальший розвиток ринкової інфраструктури та реалізації програм оздоровлення економіки.

Змістовні положення розділів, затверджених Верховною Радою УРСР в серпні і жовтні 1990 року Закону УРСР "Про економічну самостійність Української РСР" і Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки та адресні дії Уряду на підготовчому і перехідному етапі їх реалізації стали ознаками структуризації процедур формування економічної суверенності України як незалежної держави.

Підготовка проектів доленосних загальнодержавних рішень, їх експертні оцінки та відповідність положенням економічного суверенітету як основи державності в контексті її укріплення, були цілеполяганням створення та діяльності Державної Економічної Ради (Держекономради) при Кабінеті Міністрів України. До складу Держекономради були запрошені відомі господарники, активні урядовці і провідні вчені-економісти республіки.

Моїм першим і єдиним заступником, як Голови Держекономради, був народний депутат України I-го скликання, д.е.н., професор, член-кореспондент АН УРСР Ємельянов Олександр Сергійович як керівник різних комісій, робочих груп та координаційної Ради з питань формування ринкових відносин. Він був одним з ініціаторів створення Ринку України та "Осо-

бисто причетним..." до обґрунтування варіантів рішень, які приймалися Президентом, Урядом і Парламентом.

Серед проектних розробок Держекономради доречно відзначити аналітичні матеріали до Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України, яка була схвалена і рекомендована до реалізації ВРУ в липні 1991 року. Це була перша саме українська програма (розроблена без участі центральних органів влади СРСР), яка передбачала вирішення принципових питань подолання кризи власними шляхами і силами законодавчих та виконавчих органів республіканської влади.

Надзвичайна ситуація склалася в народному господарстві України, яка виникла у зв'язку зі знищенням господарських зв'язків і розбалансованості колишнього єдиного народногосподарського комплексу країни через руйнування планових основ господарювання підприємств і об'єднань. За чотири роки (1988-1991 рр.) випередження доходів населення над надходженнями на ринок товарів народного споживання дестабілізувало споживчий ринок до такого стану, що на 1 карбованець товарів тиснуло близько 3,5 карбованців наявних у населення грошей.

У зв'язку з цим першочерговою задачею подолання кризового стану в українській економіці стало забезпечення збільшення обсягів виробництва з одночасним обмеженням надходження на ринок додаткових грошових коштів зверх товарної маси ринку. Необхідно було створити умови, щоб зростання доходів як у сфері виробництва, так і у сфері обігу знаходилося у прямій залежності від результатів праці: збільшення обсягів товарної продукції у натуральному виразі та зростання товарного наповнення споживчого ринку.

Надзвичайні заходи були спрямовані на забезпечення стимулювання і державну підтримку підприємств і підприємницької діяльності, спрямованої на виробництво товарів народного споживання. Очікувалось підвищення рівня життя населення і збалансування доходів і товарної маси ринку.

В основу надзвичайних заходів було покладено стимулювання розвитку ринкових відносин і підприємницької діяльності з одночасним створенням механізму їх державного регулювання. Тому Програма передбачала на протязі перших 2-х років (II півріччя 1991 р. – I півріччя 1993 р.), в основному, завершити роздержавлення власності у сфері інфраструктури ринку, а також не менше як на 30% – у виробничій сфері.

Передбачалось здійснити частковий перехід на нові грошові знаки, повністю забезпечивши ними грошовий обіг в сфері державної і кооперативної торгівлі продовольчими товарами. При цьому соціальний захист населення гарантувався збалансованістю маси грошей і продовольчих товарів на рівні "споживчої корзини", а також однаковим абсолютним розміром нових грошей, які буде отримувати кожний громадянин республіки незалежно від його доходів і соціального положення.

В наступні три роки (II півріччя 1993 р. – I півріччя 1996 р.) реалізації Програми передбачалось впровадження нових грошей в повному обсязі в усіх сферах грошового обігу. В міру стабілізації економіки в цей період були б відмінені обмеження і мораторії, як у сфері виробництва, так і у сфері обігу.

В основу 2-х і 3-х річних етапів досягнення збалансованості товарної і грошової маси в державному

секторі був покладений механізм заміни карбованців на спеціальні грошові знаки, який обґрунтували фахівці Держекономради при Уряді України. Домовившись з Головою Ради Міністрів СРСР Валентином Сергійовичем Павловим про розгляд і погодження цього механізму, автор нарисів відправив у відрядження до Москви свого першого заступника Ємельянова О.С. і члена Держекономради, міністра фінансів УРСР Олександра Миколайовича Коваленко та Голову Правління Українського відділення Держбанку СРСР Буряка Василя Даниловича.

Валентин Сергійович Павлов, з'ясувавши, що в обґрунтованому українцями механізмі досягнення збалансованості товарної і грошової маси... "мова йдеться про повзучу грошову реформу з досягненням її головної цілі", підтримав винесення доповіді О. С. Ємельянова, О. М. Коваленко і В. Д. Буряка до порядку денного Президії Ради Міністрів СРСР.

Міністру фінансів СРСР В. Орлову та Голові Держбанку СРСР В. Геращенко було дано доручення щодо виготовлення спеціальних грошових знаків для України замість діючих, сприяти реалізації цього механізму та рекомендувати всім союзним республікам піти шляхом України [9, с. 35].

Держзнаку СРСР були представлені розрахунки по обсягах маси грошових знаків у розрізі купюр з гарантуванням повернення еквівалентної кількості грошових знаків, що перебували в обігу на Україні. Але схвалена і прийнята Президією Ради Міністрів СРСР Постанова так і не була зареєстрована за своїм номером і датою.

Друга спроба вирішити це питання була здійснена В. П. Фокінім і О. М. Коваленко після консультативної поради д.е.н. В. М. Пинзеника ставити на грошовій банкноті, що були в обігу на Україні, позначку "У" (Україна) і щоб промислові товари, продовольство і товари народного споживання продавались за грошові банкноти з цією позначкою. В. С. Павлов, як доктор економічних наук, спочатку погодившись щодо зміни грошових знаків, швидко змінив своє рішення як Голова союзного Уряду.

Одночасно із затвердженням Програми надзвичайних заходів щодо стабілізації економіки України та виходу її з кризового стану була створена Урядова комісія по координації роботи по виконанню Програми (Голова Комісії – В. П. Фокін, заступник – О. С. Ємельянов), до складу якої увійшли члени Президії Кабінету Міністрів Української РСР та провідні міністри республіки. Держекономрада склала додатковий план підготовки нових законодавчих актів (в т.ч. і замість тих, на який був накладений мораторій) з визначенням із складу Урядової комісії відповідальних виконавців по кожному розділу Програми.

До Держекономради Української РСР почали звертатися делегації урядовців з багатьох радянських республік, а також Центрального Уряду СРСР для вивчення наших матеріалів та за консультаціями. Автор нарисів, як прем'єр-міністр України, особисто приймав чисельні делегації, проводив консультації і нікому з них не заперечував в отриманні матеріалів і використанні їх в своїх розробках.

У той час в усіх республіках СРСР була така ж ситуація, як і в Україні: швидко розвивалась некерована інфляція, руйнувались виробничі зв'язки і зароджувався новий виток економічної кризи. В усіх республіках мала місце гостра необхідність якомога

швидшої розробки власних Програм стабілізації економіки.

В повоєнний період доцільним стане використання досвіду розробки і реалізації Програми надзвичайних заходів для стабілізації економіки суверенної і незалежної України. Механізм захисту економічної суверенності на основі використання ідей фізичної економіки щодо забезпечення єдності натурального і вартісного виміру відтворювальних процесів будуть сприяти збереженню і укріпленню еколого-економіко-соціального простору стабільного, планомірного-стійкого людського розвитку.

Готуючи вихідні матеріали історико-аналітичних нарисів, автор більш точно і детально з'ясував роль і місце колективу НДЕІ Мінекономіки України та його керівництва в розробці наукового забезпечення економічного суверенітету за різними ознаками його структуризації (без інформаційної участі О. С. Ємельянова як посередника тих років. Більшість наведених нижче фактів в той час не були відомі мені).

Фахівці Сектору проблем управління ефективності НДЕІ (Столяров В. Ф.) і Відділу вдосконалення господарського механізму Мінекономіки України (Ткаченко П. Г.), на основі положень Концепції ринку України і заходів Програми переведу суб'єктів народного господарства на ринкові відносини та з урахуванням досвіду діяльності Міжвідомчої комісії Держплану УРСР з науково-методичного забезпечення господарської реформи 1966-1990 рр., сформували План розробки проектів Законів Парламенту і Постанов Уряду з визначенням відповідальних виконавців та залученням народних депутатів профільних комітетів Верховної Ради України (ВРУ).

Наукове забезпечення виконання цього Плану передбачалось напрямками і завданнями науково-дослідних робіт (НДР) шести відділень НДЕІ, а також Планами НДР Інституту економіки і прогнозування АН УРСР (м. Київ) та Інституту економіки промисловості (м. Донецьк) з 30% долею їх фінансування на замовлення Держекономради.

У першу чергу передбачалась розробка проектів законів України, які забезпечували б створення неконституційних умов господарювання базових, первинних суб'єктів ринкових відносин – складових ринкової інфраструктури. Формування конституційних умов діяльності базових, первинних суб'єктів господарювання в ринкових умовах передбачалось проектами Законів України безпосередньо для суб'єктів ринкового господарювання і учасників ринкових відносин.

Наприклад, проекти Законів "Про оренду і орендні відносини", "Про підприємництво", "Про банки і банківську діяльність" розроблялись безпосередньо в НДЕІ (відповідальні виконавці: к.е.н. Короткевич Ольга Василівна, к.е.н. Корнеєв Володимир Вікторович). При їх обговоренні в Парламенті вони доповідались, як правило, заступником Голови Держекономради, народним депутатом О. С. Ємельяновим, так само як і при обговоренні "Концепції роздержавлення і приватизації підприємств, землі і житлового фонду", проекту "Про індексацію доходів", тощо. Держекономрада ініціювала створення Спілки незалежних підприємців (відповідальний – Ємельянов О. С.).

Провідні науковці НДЕІ стали співробітниками вперше створеного спеціалізованого підрозділу апарату ВРУ – Головного науково-експертного управління, яке здійснювало оцінки соціально-економічних

наслідків прийняття нових Законів України. З ініціативи директора НДЕІ В. Ф. Столярова, як члена Держекономради, вчені Інституту в 1991-1992 рр. проводили лекції-семінари в профільних комітетах ВРУ з обговоренням прогностичних варіантів стратегічного розвитку народногосподарських комплексів республіки на періоди до 2000, 2005 та 2010 рр.: паливно-енергетичного (Столяров В. Ф.), хімічного (д.е.н. Якубовський Микола Миколайович), лісогосподарського і деревообробного (д.е.н. Піла Василь Іванович та д.е.н. Д'яченко Яків Якович), чорної і кольорової металургії (к.е.н. Сідоров Микола Євстропович та к.е.н. Шукін Іван Іванович), сільськогосподарського і харчового (д.е.н., професор Колесник Григорій Ємельянович та к.е.н. Ухналевський Юрій Михайлович), легкої промисловості (к.е.н. Коваль-Савустьяненко Марія Іванівна).

Керівництво НДЕІ організувало проведення Установчого з'їзду Спілки орендарів і підприємців України з обранням Головою Спілки народного депутата Правденко Сергія Михайловича (відповідальний виконавець к.е.н. Хмільевський Віктор Михайлович). Інститут здійснював організаційно-методичне забезпечення діяльності Спілки економістів України під керівництвом Дзися Георгія Васильовича, заступника Голови Ради Міністрів УРСР 1986-1990 рр. (відповідальний виконавець д.е.н., професор Бондар Інтерна Кас'янівна).

Директор Інституту В. Ф. Столяров безпосередньо приймав участь в підготовці і проведенні перших п'яти з'їздів Українського союзу промисловців і підприємців України (УСПП), в тому числі за участю Мічченка Анатолія Калениковича, Кучми Леоніда Даниловича, Кінаха Анатолія Кириловича, а з часом – спільних конференцій-нарад УСПП України з Спілками промисловців і підприємців Білорусі і Російської Федерації.

Керівництво НДЕІ разом зі Спілкою економістів України започаткували видання республіканського науково-прикладного журналу "Акціонер". З 1991 року усі шість наукових відділень Інституту опанували випуск щорічних збірників наукових праць за результатами власних досліджень, а також шоквартальний випуск міжвідомчого збірника наукових праць "Організація та планування галузей народного господарства".

В 1990-1992 рр. директор НДЕІ В. Ф. Столяров і його перший заступник з наукової роботи В. Ф. Беседін приймали участь в роботі Консультативного комітету глав Урядів колишніх республік СРСР в м. Таллін (Естонія). В 1992 році відбулась і моя поїздка в м. Таллін (разом з Антоновим Віктором Івановичем – членом Координаційної ради з питань економічної реформи) з доповіддю стосовно результатів першого етапу введення власної національної грошової одиниці – купоно-карбованця.

У складі делегації був і директор НДЕІ В. Ф. Столяров, з яким ми відвідали офіс Українсько-Естонського товариства дружби народів. Були обговорені напрями і заходи активізації спільної діяльності. Керівництво НДЕІ отримало моє доручення щодо проведення оцінки стану діяльності таких товариств з іншими республіками – незалежними державами з обґрунтуванням складових механізму підвищення їх ефективності.

В січні 1992 року Держекономрада при Кабінеті Міністрів України розпочала розробку "Основ націо-

нальної економічної політики України". Їх поглиблення з березня 1992 року продовжила Економічна колегія Державної думи України (Держдуми), що була створена на базі Держекономради 25 лютого 1992 року. Головна ідея її створення полягала в розмежуванні повноважень законодавчої і виконавчої гілок влади України в сфері формування і реалізації державної соціально-економічної політики.

Держдума України не була конституційним органом, а виконувала дорадчі функції Президенту України, який взяв на себе її головування, визначивши мене своїм заступником.

Л. М. Кравчук призначив О. С. Ємельянова Головою Колегії з питань економічної політики (з введенням посади Державного радника), а його заступником – д.е.н. В. М. Пинзеника.

В складі Держдуми України передбачалось створення Інституту економічних програм на чолі з д.е.н. Бородюком Володимиром Михайловичем, колишнім керівником одного з наукових відділень НДЕІ.

Поряд з головними завданнями щодо термінової реорганізації централізованого відомчого управління народним господарством, головним постулатом "Основ національної економічної політики України" стало визнання необхідності введення власної національної валюти і вихід з рубльового простору Росії.

Підтримуючи і розділяючи цей напрямок економічного реформування України, автор нарисів керувався об'єктивністю діалектичної природи його впровадження в народному господарстві в умовах перехідної економіки. Завжди пам'ятався фундаментальний вислів німецького банкіра, засновника династії підприємців Ротшильдів – Майора Амшеля Ротшильда: **"Надайте мені можливість випускати та контролювати гроші країни і мені абсолютно все одно, хто видає її закони"** [11].

Але в травні 1992 року (під час зустрічі Л. М. Кравчука з Д. Бушем у Білому Домі в Вашингтоні) О. С. Ємельянов, як економічний радник українського Президента, отримав благословення американського Президента обома піднятими догори руками **"не зволікати з реалізацією програми, залучити до цієї роботи всі прогресивні сили і, головне, проводити її комплексно"** [9, с. 48].

Десятиденна травнева відпустка в Крим була перервана, тому що без моєї візи, як прем'єр-міністра і заступника Голови Держдуми, та без моєї особистої участі Л. М. Кравчук з 3-ї спроби приймає рішення про вихід України з рубльової зони і введення власної національної грошової одиниці. Мої заперечення і доводи були марними, проект рішення Економічної Колегії Держдуми України виявився більш переконливим і більш стимульованим.

Сповідуючи принцип "Не нашкодь!", автор нарисів вважав першочерговими радикальні зміни в структурі національного виробництва і соціальній структурі населення, за умов, як мінімум, збереження його "соціального статусу радянських людей". Мав намір еволюційним шляхом здійснювати спокійну приватизацію без потрясінь і катаклізмів зміни форм власності, а введення власної національної валюти доречним було б після переоцінки національного багатства, яке виступало її натурально-вартісним забезпеченням.

В березні 1992 року, перед початком приватизації, разом з міністром фінансів України П'ятаченко Григорієм Олександровичем з великими труднощами

у ВРУ вдалося провести першу (нажаль і останню) індексацію основних виробничих фондів в народному господарстві, збільшивши їх балансову вартість в середньому в 3–3,5 раза. Цей успіх викликав надзвичайне роздратування тих, хто вже сторгувався, скупив за безцінь ваучери та готувався стати господарем найприбутковіших підприємств України. Ще одну, більш радикальну переоцінку (в 7 разів) вартості виробничого потенціалу держави, включаючи індексацію вартості оборотних коштів підприємств, Уряд мав намір провести в жовтні. На мене обрушився шквал критики: мовляв, я зриваю Державну програму приватизації, виступаю проти ринкових перетворень, що обрана мною тактика "Не нашкоть!" гальмує проведення реформ.

На моє переконання, гривня, як національна грошова одиниця, що призвана захищати економічний простір України, с перших кроків повинна була б стати міцною, конвертованою, авторитетною валютою суверенної і незалежної держави, яка її друкує на власному монетному дворі. Але, саме прискорене прийняття ВРУ Державної програми приватизації майна державних підприємств без проведення індексації вартості їх основних і оборотних фондів стало першопричиною її непорозуміння та протистояння з Урядом України. Начебто зwołання прем'єр-міністром В. П. Фокіним впровадження національної грошової одиниці та виходу з рубльового простору, стало розглядатись протягом липня-вересня 1992 року як підстава висловлення йому недовіри народними депутатами.

В 1992 році моя відставка з посади прем'єр-міністра України 30 вересня була завершальним акордом розпочатого в травні виходу з рубльового простору Росії.

Залишаючи посаду прем'єр-міністра України, автор нарисів не зрадив економічним інтересам республіки щодо створення передумов для соціального відродження слов'янських держав, які містились в Заяві Глав Урядів Білорусії (Кебич В'ячеслав Францович), Російської Федерації (Бурбуліс Геннадій Едуардович) і України (Фокін Вітольд Павлович).

"Сторони погодилися проводити скоординовані, радикальні економічні реформи, спрямовані на впровадження ринкових механізмів і удосконалення форм власності, забезпечити свободу підприємництва, не допускати дій, які б зашкоджували одна одній..."

"...Всі розрахунки проводити на базі існуючої одиниці – карбованця. Запроваджувати національні валюти в перспективі, не завдаючи шкоди одна одній. Спеціальною банківською Угодою обмежувати грошову емісію, спільно контролювати грошову масу під час взаєморозрахунків, координувати заходи проти дефіциту бюджету, спільно прагнути створенню в найближчій перспективі єдиного економічного простору..." [11, с. 864–865].

Незважаючи на своє пряме доручення О. С. Ємельянову щодо переформування Держдуми України в Держдуму при Президентові України, Леонід Кравчук своїм Указом від 27 жовтня 1992 року ліквідував її повністю, як неефективну (із 126 документів, представлених різними структурами Економічній Колегії Держдуми для Президента, йому було подано лише 7, з яких тільки 1 міг бути прийнятий, за парламентською термінологією, за основу). *О. С. Ємельянов, як "Особисто причетний до зламу соціалістичного укладу життя українського народу на капіталістичний",* засвідчив в своїх публікаціях, що Дума "у листопаді

1992 року припинила своє існування, про що її члени дізналися з преси" [9, с. 44, 48].

Ліквідація Держдуми України була сприйнята моїми соратниками як подарунок від держави на моє 60-річчя – 25 жовтня 1992 року – з можливістю оформлення пенсії.

Таким чином закладався публічний механізм державотворців незалежної України щодо зміни управлінських кадрів, коли урядовці дізнавалися про їх звільнення з займаних посад із засобів масової інформації (наприклад, український фізик, доктор фізико-математичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач відділу фізики магнітних явищ Інституту фізики НАН України, лауреат Державної премії України; народний депутат СРСР (1989–1991 рр.), перший голова Комітету по науково-технічному прогресу Кабінету Міністрів України, згодом – голова Державного комітету України з питань науки і технологій (1991–1995 рр.) Рябченко Сергій Михайлович).

Так само відбулося звільнення одним списком з займаних посад членів Уряду, очолюваного В. П. Фокіним (за пропозицією нового прем'єр-міністра Л. Д. Кучми щодо оновленого складу Уряду).

З II кварталу 1992 року директор НДЕІ В. Ф. Столяров очолював Робочу групу Уряду по розробці (з ініціативи автора нарисів) Програми створення державного реєстру населення України. Проект Програми передбачав використання результатів багаторічних досліджень генетичного коду українських громадян. Координацію досліджень здійснювали Інститут геронтології і структурний підрозділ Київського політехнічного інституту (КПІ) під науковим керівництвом д.т.н., професора Сліпченко Володимира Григоровича.

Фахівцями структурного підрозділу КПІ "Автоматизація проектування динамічних об'єктів і систем" (АПРОДОС) вперше після Чорнобильської катастрофи були узагальнені карти захворюваності населення України на територіях областей, районів і крупних міст республіки з визначенням напрямів діяльності і розвитку профілактичної медицини та надання адресної міжнародної гуманітарної допомоги конкретним громадянам.

Розроблений проект Державного реєстру населення України був замінений Реєстром громадян України як платників податків.

Будучи керівником Уряду, автор нарисів підтримував спільні зусилля члена Координаційної ради з питань економічної реформи В. І. Антонова, віце-прем'єр-міністра, міністра економіки В. Т. Ланового і директора НДЕІ Мінекономіки України В. Ф. Столярова щодо створення Міжнародних форумів для стимулювання залучення іноземних інвестицій, підготовки кадрів вищої кваліфікації в управлінні народним господарством, в активізації індивідуальної підприємницької діяльності формуємого середнього прошарку українського суспільства.

В 1992 році В. Т. Лановий створює "Центр сприяння іноземним інвестиціям" при Міністерстві економіки України, до складу якого включається директор НДЕІ В. Ф. Столяров. Для активізації діяльності Центру В. І. Антонов разом зі В. Ф. Столяровим створюють Українсько-Австрійський форум (Київ-Відень) і Українсько-Німецький форум (Київ-Мюнхен).

В. Т. Лановий і В. Ф. Столяров створюють в структурі НДЕІ Мінекономіки України Центр підготовки економічних і управлінських кадрів на чолі

з д.е.н., професором Скоромнюк Михайло Олексійовичем (на заміну Курсів підвищення кваліфікації при Головному НДІ інформатизації і Обчислювальних центрів Держплану УРСР). У жовтні-листопаді 1993 року М. О. Скоромнюк організував першу закордонну перепідготовку українських фахівців в Німецькій Академії Менеджменту Нижньої Саксонії (м. Целле).

Ми всі були різними, але всі – державниками і прагнули досягнення єдиної мети: побудова соціально орієнтованої держави.

В. П. Фокін

Резюме. Інституалізацію економічного суверенітету незалежної республіки було започатковано першим складом Кабінету Міністрів України, в якому не було жодної випадкової чи призначеної з політичних мотивів людини, жодного іноземця. Усі без винятку були фахівцями і професіоналами вищого розряду. Ніхто не знав так глибоко проблеми відповідної галузі, як міністр та його інженерно-економічний штаб – Колегія Міністерства.

Питання розвитку галузі, створення виробничої та матеріально-технічної бази, програма будівництва, модернізації основних та виробничих фондів, транспорт, зарплата, житлове будівництво, комунально-побутові умови... - це далеко не повний перелік функцій, покладених на плечі міністра та його заступників.

Формування економічної суверенності, як основи державної незалежності України, Першим Урядом здійснювалося великими зусиллями та напруженою працею, що дозволило впоратися зі складним завданням, що не мало аналогів у минулому, по розподілу майна, нажитого спільно з союзними республіками СРСР.

Менш ніж за два роки було радикально переорієнтовано основні фінансові, сировинні та матеріальні потоки, внесено зміни до Єдиної системи енергозабезпечення, оптимізовано експортно-імпортні операції, знайдено еквівалентні значення цін, переглянуто та переукладено торговельно-економічні договори між суміжниками, розділеними тепер уже державними кордонами. На принципово новій основі перераховано сотні міжгалузевих балансів з урахуванням змін у цінній політиці та у виборі партнерів.

На міністерства і відомства, насамперед на Міністерство економіки України, створене на основі колишнього Держплану УРСР, впав непомірний тягар невідомих раніше завдань, і тільки висока кваліфікація, сумлінність і досвід фахівців дозволили з ними впоратися.

Поряд з цим потрібно було розробити Програму послідовного переходу від планово-директивної економіки до вільної, ринкової, розробити методологію роздержавлення та приватизації, встигнути провести переоцінку основних та виробничих фондів, встановивши замість умовної (балансової) реальну їхню вартість.

Перший Кабінет Міністрів суверенної та незалежної України намагався не допустити стихійного присвоєння народного надбання. На жаль, нам вдалося тільки загальмувати повальну "прихватацію", на більше нам часу не дали. До складу Першого Кабінету Міністрів України входили:

1) Пехота Володимир Юлійович (з травня 1991 року - Державний секретар Кабінету Міністрів

України; у лютому – жовтні 1992 року – Міністр Кабінету Міністрів України);

2) Масик Костянтин Іванович (з липня 1989 року – заступник Голови, а з 3 серпня 1990 року – перший заступник Голови Ради Міністрів УРСР Віталія Масола; після проголошення незалежності України у травні – жовтні 1992 року обіймав посаду Першого віце-прем'єр-міністра України в уряді Вітольда Фокіна);

3) Зленко Анатолій Максимович (з 07.1990 р. до 25.08.1994 р. – міністр закордонних справ України);

4) Мінченко Анатолій Каленикович (21 травня 1991 р. – 29 лютого 1992 р. – державний міністр – міністр у справах економіки УРСР (України); 29 лютого – жовтень 1992 р. – міністр державних ресурсів України);

5) Коваленко Олександр Миколайович (з 2 серпня 1990 р. по 29 жовтня 1991 р. – Міністр фінансів України);

6) Антонов Віктор Іванович (з листопада 1990 р. – в.о. голови Держкомекономіки УРСР; з травня 1991 року – міністр з питань оборонного комплексу і конверсії України, член Координаційної ради з питань економічної реформи та Ради оборони України; лютий 1992 року – травень 1993 року – міністр машинобудування, військово-промислового комплексу і конверсії України);

7) Хоролець Лариса Іванівна (24 серпня 1991 року по 17 листопада 1992 року – Перший міністр культури України);

8) Слепичев Олег Іванович (14 грудня 1989 р. – грудень 1991 р. – міністр торгівлі Української РСР; у грудні 1991 р. – листопаді 1992 р. – віце-прем'єр-міністр України);

9) Спіженко Юрій Прокопович (06.1991 р. – 07.1994 р. – перший Міністр охорони здоров'я України);

10) Борисовський Володимир Захарович (з 25 лютого 1992 р. по 30 грудня 1992 р. – Міністр інвестицій і будівництва України);

11) Прядко Володимир Володимирович (з липня 1991 р. до серпня 1994 р. – голова Фонду державного майна України);

12) Васишин Андрій Володимирович (1990-1994 рр. – Перший Міністр внутрішніх справ незалежної України).

13) П'ятаченко Григорій Олександрович (У 1984-1991 рр. – начальник відділу фінансів Держплану УРСР, заступник міністра економіки; міністр фінансів України з 1991 по 1994 р.).

Перший Уряд незалежної суверенної України працював при відсутності Закону України "Про Кабінет Міністрів України", Регламенту роботи Кабінету, насамперед, у взаємовідносинах з Верховною Радою України.

Переосмислюючи процеси формування системи інституалізації економічного суверенітету республіки наприкінці 80-х і на початку 90-х років минулого століття, можна впевнено констатувати про відсутність їх своєчасної, не кажучи вже про випереджаючу, наукову підтримку вітчизняною фундаментальною і прикладною економічною наукою, насамперед, в сфері монетарних методів державного регулювання національної економіки та власної грошової політики.

Тому становлення та укріплення державної незалежності України супроводжувалось стратегічними

помилками і тактичними промахами, відсутністю реального вітчизняного кадрового забезпечення кваліфікованими науковцями, управлінцями і експертами.

Доречно навести наступне визначення Аврама Ноама (Наума) Хомського (Avram Noam Chomsky) – американського лінгвіста, політичного публіциста, філософа та теоретика стосовно впровадження англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу, тобто, з монополією приватної власності на засоби виробництва і ресурси та приватних інвестицій за вільними цінами. Він констатує, що *"влада США просуває моду на посередність і прагне впроваджувати в маси думку про те, що модно бути тупим, вульгарним і невихованим. Всебічна посередність у світі проявляється у величезних кількостях у будь-яких соціальних сферах - від Релігії та Науки до Мистецтва і Політики. Дебілізація населення України - важлива стратегія США добиватися того, щоб люди стали не здатні розуміти прийоми та методи, які використовуються для управління ними та підпорядкування чужій волі"* [12].

В останні 30 років, після констатації першими керівниками Білорусії, Російської Федерації і України (за моєю участю) 8 грудня 1991 року у Віскулях (Біловезька пуща) припинення існування Союзу РСР як суб'єкта міжнародного права і геополітичної реальності, США ще більше укріпились як світовий гегемон. США обрали Україну як обнадійливий плацдарм збереження групи G7 (США, Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Канада і Японія) та свого однополярного панування у світі і недопущення відновлення двополярності за участю Росії або Китаю.

Впровадження ринкової економіки в колишніх союзних республіках, що відбувалось під гаслом "Свобода і демократія!" значно розвинуло базові принципи ідеології лібералізму з одночасним вдосконаленням механізму їх практичної реалізації. В березні 2021 року Держсекретар США Ентоні Блінкен наголосив: *"Ми не будемо просувати демократію через дороги військової операції або повалення авторитарних режимів силою. Ми пробували такі тактики в минулому і це не працювало. Однак США до кінця не відмовилися від самої ідеї формування чужих урядів «під себе». Адміністрація Президента США Джо Байдена буде це робити інакше – не через революції, а через «спонукання до реформ» за допомогою примусово нав'язаних кредитів"* [13].

Передбачаючи можливе перетворення України в колонію або васала країн групи G7 і не зважаючи на особисту участь прем'єр-міністра В. П. Фокіна і Міністра фінансів Г. О. П'ятаченка в укладанні Угоди співробітництва з Міжнародним Валютним Фондом у 1992 році, Перший Уряд суверенної і незалежної України пішов у відставку без позикових і внутрішніх боргів.

Об'єктивною міжнародною оцінкою діяльності Першого Уряду України в 1990-1992 рр. стало розміщення України на 45 місці в рейтинговій оцінці 174 країн і територій у 1993 році за Індексом людського розвитку, який інтегрує Індеси країни про стан здоров'я, рівень освіченості і добробут (рівень життя) населення. Протягом наступних 30 років (1993-2023 рр.) за оцінками ПРООН Україна жодного разу більше не увійшла до 50-55 країн світу зі 180 країн і територій в рейтингових оцінках Індесу людського розвитку.

Наукове забезпечення діяльності Першого Уряду суверенної незалежної України здійснювалося, як правило, вітчизняними вченими і фахівцями та власним активним самоменеджментом членами Уряду.

В. Ф. Столяров, відпрацювавши в ЕНДІ Держплану УРСР (Мінекономіки України) 22 роки, лише на 13-му з них у 1986 році підготував, а у 1988 році видав тільки одну одноосібну монографію – "Інтенсифікація і система управління промисловим виробництвом (організаційно-економічний аспект)", як необхідну умову для захисту докторської дисертації (1989-1990 рр.).

У монографії в контексті розроблення за 20-річний період (по п'ятирічкам) Комплексної програми науково-технічного прогресу (НТП) і його соціально-економічних наслідків були обгрунтовані етапи і завдання розвитку базового варіанту теорії управління соціально-економічними процесами на різних рівнях господарювання. Окремі складові цієї теорії обгрунтувалися В. Ф. Столяровим ще з 70-х років минулого століття.

Предметом теорії управління соціально-економічними процесами були визначені функції регулювання індивідуальними, територіальними, галузевими і загальнодержавними відтворювальними процесами, а одним зі специфічних методів теорії управління – методи економічної соціології в оцінках взаємодії реальних відтворювальних процесів різних масштабів господарювання.

В загальному вигляді базовий варіант теорії управління соціально-економічними процесами мав дві складові: перша – основа теорії як сукупність емпіричних фактів, ідеалізованих об'єктів і фундаментальних понять; друга складова – теоретичний базис як відбуття принципіальної схеми і механізму взаємодії економічних законів, конкретизованим відповідними категоріями і показниками-індикаторами [2, с. 163-165].

В комплексній програмі НТП і його соціально-економічних наслідків в Україні на період до 2005 року В. Ф. Столяровим були визначені відповідні завдання секторам науки: академічному, освітянському, галузевому, заводському щодо її подальшого розвитку та завершення формування Теорії управління соціально-економічними процесами на різних рівнях господарювання.

Завдяки науковому супроводу господарської реформи 1966-1990 рр. (щодо розширення планово-економічної самостійності підприємств і об'єднань, галузей промисловості і народного господарства, республіканської економіки в цілому), фахівці Сектору проблем ефективності управління ЕНДІ Держплану УРСР виявили тенденції реально усупільнення засобів виробництва, з одного боку, як суб'єктів господарювання, а з іншого – як об'єктів управління.

На основі оцінок результатів взаємодії Закону планомірного пропорційного розвитку з Законом вартості в структурі процедур товарно-грошових відносин В. Ф. Столяровим були визначені складові двосекторної моделі змішаної економіки "План-Ринок".

Корінними кваліфікаційними ознаками визначення секторів моделі змішаної економіки були форми власності суб'єктів господарювання – державна і приватна, а способи індивідуального впливу на їх функціонування і розвиток – прями і опосередковані. Державним сектором національної економіки (як складової частки планового сектору) вважались тільки ті її частини, які засновані на державній формі власності і обумовлені рівнем усупільнення засобів виробництва органами управління як суб'єктами господарювання.

З використанням методологічних положень базового варіанту теорії управління соціально-економічними процесами на різних рівнях господарювання і моделі змішаної економіки "План-Ринок" (на основі механізму досягнення узгодженості економічних інтересів працівників, трудових колективів підприємств і об'єднань з економічними інтересами держави) була комплексно спроектована цілісна, ефективна і гнучка система управління вугільною промисловістю України в умовах планово-економічної самостійності республіки в складі Союзу РСР (як науковий результат докторського дослідження).

Таким чином, розроблене В. Ф. Столяровим вітчизняне наукове підґрунтя переведення народного господарства Української РСР на засади ринкової економіки було альтернативою впровадження англосаксонської моделі ринкової економіки з монополізацією приватної власності і приватних інвестицій за вільними цінами. Ставало можливим визнання багатокладності форм власності в одному суб'єкті господарювання та виправлення методологічних помилок стосовно визначення сутності і змісту таких понять, як: "націоналізація власності", "роздержавлення власності", "децентралізація власності", "приватизація власності".

Методологічні положення базового варіанту теорії управління соціально-економічними процесами на різних рівнях господарювання та двосекторної моделі змішаної економіки "План-Ринок" були використані директором НДЕІ Мінекономіки України при підготовці двох груп проектів загальнодержавних рішень.

Першу групу проектів склали Комплексна програма соціально-економічного розвитку Донбасу (за розпорядженням Уряду від 16.09.1992 р.) і Програма розвитку вугільної промисловості України та її соціальної сфери до 2005 року (затверджена рішенням спільної колегії Мінекономіки України та Держвуглепрому України від 23.02.1993 р. № 4/3).

В. Ф. Столяров виступив Головою експертної групи Комплексної програми та Координатором і одним з відповідальних виконавців Програми, а також доповідачем на засіданнях Колегії Мінекономіки України та у відповідних Комітетах Верховної Ради, де вони були схвалені.

Другу групу проектів державних рішень склали Концепція розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу на період до 2010 року (схвалена Верховною Радою України 02.02.1994 р.) та проект Указу Президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України» (від 07.02.1996 р. № 116/96).

В. Ф. Столяров був науковим керівником розробки Концепції розвитку галузей ПЕК на період до 2010 року з доповіддю на Колегії Мінекономіки України та у відповідних Комітетах Верховної Ради, де вона була схвалена.

Методологічні положення Концепції були націлені на впровадження державно-приватного партнерства при передачі вугільних шахт і збагачувальних фабрик в оренду, концесію, акціонерну і приватну власність. Але В. Ф. Столяров був умисно позбавлений можливостей їх подальшого наукового супроводу і практичного впровадження.

Постановою Верховної Ради України від 02.02.1994 р. було доручено Кабінету Міністрів України на основі Концепції розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2010 року розробити і затвердити Національну енергетичну програму

України. Але ця Постанова своєчасно не була виконана, що призвело до руйнації вугільної промисловості України на користь Міжнародного геополітичного бізнесу.

Альтернативним рішенням Указу Президента України «Про структурну перебудову вугільної промисловості України», який заподіяв найбільшої соціальної шкоди українському народу, були пропозиції В. Ф. Столярова (як міжнародного експерта UNIDO) щодо здійснення процесів акціонування, корпоратизації та приватизації вугільних шахт, збагачувальних фабрик та об'єктів виробничої інфраструктури як цілісного виробничо-технологічного майнового комплексу з видобутку та переробки вугілля з використанням орендної форми експлуатації шахтами забійного обладнання (за досвідом діяльності вугільних комбінатів). Тобто, без реструктуризації цілісного виробничо-технологічного майнового комплексу з видобутку та переробки вугілля на складові для їх "прихватизації" вузьким колом осіб.

Пропозиції В. Ф. Столярова, як вітчизняного вченого, були представлені начальнику юридичного відділу Адміністрації Президента і в Мінвуглепром України завчасно - за місяць до підписання Указу від 07.02.1996 р., але, на жаль, проігноровані.

В повоєнний період заслуговує на увагу наступна логічна схема впровадження цілісної, ефективної і гнучкої системи управління вугільним виробництвом суверенної і незалежної України: *в структурі активів шахт на основі аналізу структури процесів відтворення шахтного фонду вугледобувних підприємств, вугільних об'єднань і всієї галузі визначаються* [14, с. 201]:

– *по-перше*, ті їх частини, які будуть діяти весь строк служби шахти з обов'язковим визначенням їх державною формою власності (включаючи відведені для видобування запаси вугілля – "шахтне поле");

– *по-друге*, частини активів для акціонування, в першу чергу, трудовим колективом і населенням шахтарського містечка, селища, міста (за досвідом закордонного робітничого або народного капіталізму);

– *по-третє*, частини для приватного інвестування вітчизняними і закордонними інвесторами (фізичними та юридичними особами).

Структурно-відтворювальний підхід до розгляду процедур націоналізації і роздержавлення повинен стати провідним складовим механізмом уточнення української моделі ринкової економіки, яка у порівнянні з англосаксонською моделлю буде еволюціонувати в напрямку розбудови соціально-духовної цивілізації слов'янських РОДів.

Формування нового Планового сектору господарювання, як базису національної економіки і центральної ланки еколого-економіко-соціального простору України, доцільно завершити визнанням в його структурі багатокладних форм власності: державної, комунальної, муніципальної, корпоративної, акціонерної і приватної.

Базові для суверенної і незалежної України Закон УРСР "Про економічну самостійність Української РСР" і Концепція "Ринок України" та Програма переходу Української РСР на ринкову економіку доцільно уточнити в урахуванням нових знань, які викладені в історико-аналітичних нарисах.

Реалізація структурно-відтворювального підходу до проектування цілісної, ефективної і гнучкої системи управління вугільним виробництвом з використанням моделі змішаної економіки "План-Ринок" забезпечить створення підприємств основного вироб-

ництва і інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства.

Експерти Академії економічних наук України пропонують підготувати пілотний Національний інвестиційний проект використання діючого і новозбудованого потенціалу вугільного виробництва Республіки в контексті підвищення обороноздатності держави, який повинен охоплювати усі басейнові поклади вугілля України [15].

Національний проект узгодження державних інтересів з економічними інтересами агентів різних форм власності окремої шахти і шахтного фонду об'єднання (як єдиного суб'єкту господарювання) буде базуватись на результатах інвентаризації і паспортизації діючих і закритих шахт по гірничим виробкам і підземним спорудам.

Передпроектні наробки, які містяться в матеріалах Дискусійного клубу АЕН України, включають нову класифікацію гірничих виробок за строком служби шахти і рекомендації по структуризації активів окремих шахт і шахтного фонду вугледобувних об'єднань між агентами власності різних рівнів господарювання. Вони обґрунтовані за результатами досліджень відтворення вугледобувного потенціалу окремих шахт і шахтного фонду тресту "Свердловвугілля" (за 1943-1975 рр.) і комбінату "Свердловантрацит" (за 1976-1986 рр.) в контексті усупільнення засобів виробництва як суб'єктів господарювання і об'єктів галузевого управління. Національний проект управління вугільним виробництвом республіки буде базуватись на оцінках взаємодії Закону планомірного пропорційного розвитку і Закону вартості, які відображають гармонізацію планового господарювання і ефективне використання товарно-грошових відносин.

В якості дискусійних обговорень доречно визначити наступні групи питань, які проглядаються в матеріалах нарисів.

Перша група питань:

1. Чи можливим було реальне впровадження положень Угоди про створення СНД і Заяви Голів Урядів Білорусії, Російської Федерації і України щодо формування єдиного економічного простору без планових основ господарювання вітчизняних суб'єктів ринкових відносин?

2. Чому на противагу Держекономраді при Кабінеті Міністрів України під керівництвом Голови Уряду, яка розробила проект Закону УРСР "Про економічну самостійність Української РСР", Концепцію і Програму переходу Української РСР до ринкової економіки та Програми надзвичайних заходів з стабілізації економіки України в 1991-1995 роках була створена Державна Дума України під головуванням Президента України, діяльність якої була визнана неефективною?

Друга група питань:

1. Чому розробка наукового забезпечення і супроводження економічної незалежності Української РСР і переходу до ринкової економіки не координувались єдиним науково-дослідним закладом – ЕНДІ Держплану УРСР з Центром перепідготовки управлінських і економічних кадрів та єдиним освітянським центром – Інститутом державного управління і самоврядування, створеним на базі Інституту управління народним господарством Кабінету Міністрів України?

2. Чи була можливою ефективною реалізація Програми переходу Української РСР до ринкової економіки без своєчасної підготовки і перепідготовки вітчизняних кадрів вищої кваліфікації в сфері монетарисських методів

регулювання і розвитку національної економіки та в сфері її наукового забезпечення?

Третя група питань:

1. Чи дійсно при реформуванні економіки Української РСР були допущені стратегічні помилки щодо невизнання в державному секторі національного господарства різних форм власності та тактичні промахи щодо визначення цілей і завдань децентралізації власності і роздержавлення економіки?

2. Чи є методологічно вірним визнання в одному суб'єкті господарювання різних форм власності в контексті врахування рівня їх усупільнення як об'єктів державного регулювання?

Четверта група питань:

1. Чи стануть доцільними процедури віртуальної націоналізації шахтного фонду республіки по вугледобутку з подальшою його реструктуризацією (зміни структури і організації) між державною, колективною і приватною формами власності в залежності від строків відтворення та ієрархії економічних інтересів?

2. Чи є можливим розгляд базового варіанту Теорії управління соціально-економічними процесами на різних рівнях господарювання з врахуванням реального усупільнення засобів виробництва альтернативою англосаксонської моделі ринкової економіки відкритого типу (з приватною власністю, приватними інвестиціями за вільними цінами)?

П'ята група питань:

1. Чи стане доцільним повоєнне використання потенціалу шахт з підземним вугледобутком в сфері обороноздатності держави в якості цехів по випуску стрілецької зброї та складів по її збереженню з природним захистом від зовнішніх військових дій?

2. Чи спроможні фахівці Інституту фізичної економіки ім. С. А. Подолінського спільно з експертами АЕН України розробити Проект державно-приватного управління вугільним виробництвом в республіці в умовах розгортання діяльності військово-промислового комплексу держави?

Список використаних джерел

1. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Гордьяненко. Київ: Академвидав, 2008. 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
2. Столяров В. Ф. Интенсификация и система управления промышленным производством (организационно-механический аспект). Киев: Наукова думка, 1988. 263 с.
3. Идеолог Микола Міхновський. До 120-річчя брошури «Самостійна Україна». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30651733.html>.
4. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е. М., Горбулін В. П., Пирожков С. І. та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. Київ: НАН України, 2015. 363 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografi/2016_dopov_Donbas.pdf5.
5. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав (укр/рос). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text.
6. Всесоюзний референдум про збереження СРСР. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Всесоюзний_референдум_про_збереження_СРСР.
7. Про основні напрями економічної політики України в умовах незалежності: Постанова Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-12#Text>.

8. Зачем в 1944 году советские моряки подняли потопленную немецкую субмарину U-250. URL: https://vk.com/@soldiers_of_fortune-zachem-v-1944-godu-sovetskie-moryaki-podnyali-potoplennuu-ne.

9. Ємельянов О. С. Особисто причетний... Київ: НДЕІ, 2012. 576 с.

10. Тайная миссия долара, или кто на самом деле правит миром. URL: <https://www.ridus.ru/tajnaya-missiya-dollar-ili-kto-na-samom-dele-pravit-mirom-207299.html>.

11. Гордон Д. Прикосновение. Киев: ТОВ "Новый друг", 2017. 894 с.

12. Аврам Ноам (Наум) Хомский. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Хомский,_Ноам.

13. "Мы больше не будем": США разочаровались в цветных революциях. URL: https://tsargrad.tv/news/mybolshe-ne-budem-ssha-razocharovalis-v-cvetnyh-revoljucijah_329153.

14. Столяров В. Ф. Композиційне планування відновлення соціально-економічного розвитку на різних рівнях державотворення. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 193-204. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).193-204](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).193-204).

15. Ляшенко В. І., Столяров В. Ф. Перспективи потенціалу підземного вуглеводобутку у повоєнному зміцненні обороноздатності держави. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 1(68). С. 124-130. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2\(68\)-124-130](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2(68)-124-130).

References

1. Horodianenko, V. H. (comp.) (2008). *Sotsiologichna entsyklopediia (Serii "Entsyklopediia erudyta") [Sociological Encyclopedia (Erudite Encyclopedia Series)]*. Kyiv, Academic Press [in Ukrainian].

2. Stoliarov, V. F. (1988). *Intensifikatsiya i sistema upravleniya promyshlennym proizvodstvom (organizatsionno-mekhanicheskiy aspekt) [Intensification and industrial production management system (organizational and mechanical aspect)]*. Kyiv, Naukova dumka. 263 p. [in Russian].

3. Ideoloh Mykola Mikhnovskiy. Do 120-richchia broshury «Samostiina Ukraina» [Ideologist Mykola Mikhnovskiy. To the 120th anniversary of the brochure "Independent Ukraine"]. Retrieved from <https://www.radio-svoboda.org/a/30651733.html> [in Ukrainian].

4. Libanova, E. M., Horbulin, V. P., Pyrozhkov, S. I. et al. (2015). *Polityka intehratsii ukrainskoho suspilstva v konteksti vyklykiv ta zahroz podii na Donbasi: natsionalna dopovid [The policy of integration of Ukrainian society in the context of challenges and threats of events in the Donbass]*. Kyiv, NAS of Ukraine. Retrieved from https://www.idss.org.ua/monografii/2016_dopov_Donbas.pdf5 [in Ukrainian].

5. Uhoda pro stvorennia Spivdruzhnosti Nezaleznykh Derzhav [Agreement on the establishment of the Commonwealth of Independent States]. Retrieved

from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077#Text [in Ukrainian].

6. Vsesoiuznyi referendum pro zberezhennia SRSR [All-Union referendum on the preservation of the USSR]. Retrieved from https://ru.wikipedia.org/wiki/Всесоюзный_референдум_про_збереження_СРСР [in Ukrainian].

7. Pro osnovni napriamy ekonomichnoi polityky Ukrainy v umovakh nezalezhnosti: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy [On the main directions of the economic policy of Ukraine in the conditions of independence: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-12#Text> [in Ukrainian].

8. Zachem v 1944 godu sovetskiye moryaki podnyali potoplennuyu nemetskuyu submarinu U-250 [Why did Soviet sailors raise the sunken German submarine U-250 in 1944]. Retrieved from https://vk.com/@soldiers_of_fortune-zachem-v-1944-godu-sovetskie-moryaki-podnyali-potoplennuu-ne [in Russian].

9. Yemeljanov, O. S. (2012). *Osobysto prychetnyi... [Personally involved...]*. Kyiv, NDEI. 576 p. [in Ukrainian].

10. Tajnaya missiya dolara, ili kto na samom dele pravit mirom [Dolar's secret mission, or who really rules the world]. Retrieved from <https://www.ridus.ru/tajnaya-missiya-dollar-ili-kto-na-samom-dele-pravit-mirom-207299.html> [in Russian].

11. Gordon, D. (2017). *Prkosnoveniye [Touch]*. Kyiv, TOV "Novyy drug". 894 p. [in Russian].

12. Avram Noam (Nahum) Chomsky. Retrieved from https://ru.wikipedia.org/wiki/Хомский,_Ноам [in Russian].

13. "My bol'she ne budem": SSHA razocharovalis' v tsvetnykh revolyutsiyakh ["We won't do it anymore": the United States has become disillusioned with color revolutions]. Retrieved from https://tsargrad.tv/news/mybolshe-ne-budem-ssha-razocharovalis-v-cvetnyh-revoljucijah_329153 [in Russian].

14. Stolyarov, V. F. (2022). *Kompozitsiine planuvannia vidnovlennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku na riznykh rivniakh derzhavotvorennia [Compositional Planning of Restarting the Socio-Economic Development at Different Levels of State Building]*. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (42), pp. 193-204. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).193-204](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).193-204) [in Ukrainian].

15. Liashenko, V. I., Stoliarov, V. F. (2022). *Perspektyvy potentsialu pidzemnoho vuhlevydobutku u povoiennomu zmitsnenni oboronozdatnosti derzhavy [Prospects for the Potential of Underground Coal Mining in after War Strengthening the Defense Capability of the State]*. *Ekonomichniy visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1(68), pp. 124-130. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2\(68\)-124-130](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-2(68)-124-130) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.05.2023

Формат цитування:

Фокін В. П. Українському народу – стабільний планомірностейкий людський розвиток (історико-аналітичні нариси: переосмислення минулого). Частина 4. Інституціоналізація економічного суверенітету незалежної України: витоки сьогодення. *Вісник економічної науки України*. 2023. № 1 (44). С. 189-206. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).189-206](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).189-206)

Fokin, V. P. (2023). *To the Ukrainian People – Stable, Systematic and Sustainable Human Development (Historical and Analytical Essays: Reinterpretation of the Past). Part 4. Institutionalization of Economic Sovereignty of Independent Ukraine: Present Origins*. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (44), pp. 189-206. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1\(44\).189-206](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2023.1(44).189-206)